

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
РЕЛІГІЙНА ГЕОГРАФІЯ ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТТЯ
У 1869 РОЦІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕМИ У НАВЧАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ

КОРНИЦЬКІ АДАМ БЕЙЛОВИЧ

Студент II-го курсу

Освітньо-професійна програма: ГЕОГРАФІЯ

Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202_

Науковий керівник:

МОЛНАР Д. СТЕФАН СТЕФАНОВИЧ

*(доктор філософії з галузі природничі науки, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Завідувач кафедри географії та туризму:

МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ

*(кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота
**РЕЛІГІЙНА ГЕОГРАФІЯ ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ЗАКАРПАТТЯ
У 1869 РОЦІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕМИ У НАВЧАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ**

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студент II-го курсу

КОРНИЦЬКІ АДАМ БЕЙЛОВИЧ

освітньо-професійна програма: ГЕОГРАФІЯ

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: **МОЛНАР Д. СТЕФАН СТЕФАНОВИЧ**

*(доктор філософії з галузі природничі науки, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Рецензент: **ІЖАК ТІБОР ЙОСИПОВИЧ**

*(кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії та туризму)*

Берегове
2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. ПРИРОДНИЧО- ТА СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКАРПАТТЯ	7
2. ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД КОМІТАТІВ УНГ, БЕРЕГ, УГОЧА ТА МАРАМОРОШ	11
2.1. Комітат Унг.....	12
2.2. Комітат Берг.....	13
2.3. Комітат Угоча.....	14
2.4. Комітат Марамарош.....	15
3. НАЙПОШИРЕНІШІ РЕЛІГІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ У 1869 РОЦІ.....	16
3.1. Римо-католицька конфесія	16
3.2. Греко-католицька конфесія	17
3.3. Реформатська конфесія.....	19
3.4. Лютеранська конфесія	19
3.5. Православна конфесія.....	20
3.6. Юдейська конфесія	21
4. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ.....	22
4.1. Дані перепису населення.....	22
4.2. Огляд фахової літератури.....	23
4.3. Методи дослідження.....	24
5. РЕЗУЛЬТАТИ	26
5.1. Аналіз релігійної ситуації на території Закарпаття	26
5.2. Релігійний склад комітатів	27
5.3. Релігійний склад міст та міських поселень Закарпаття.....	36
6. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕМИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.....	43
6.1. Загальні відомості про гурток географії	43
6.2. Застосування теми на уроці та на гуртку географії	44
ВИСНОВКИ	51
ПІДСУМКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ І ТАБЛИЦЬ.....	57
РЕЗЮМЕ.....	58
ДЕКЛАРАЦІЯ	59

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Földrajz és Turizmus Tanszék

**KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK VALLÁSFÖLDRAJZA 1869-BEN
ÉS A TÉMA ALKALMAZÁSA A KÖZÉPISKOLAI OKTATÁSBAN**

Diplomamunka

Készítette: KORNICKI ÁDÁM

II. évfolyamos földrajz

szakos hallgató

Témavezető: MOLNÁR D. ISTVÁN

(PhD, docens,

a Földrajz és Turizmus Tanszék docense)

Recenzens: IZSÁK TIBOR

(a földrajztudományok kandidátusa, docens,

a Földrajz és Turizmus Tanszék docense)

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	6
1. KÁRPÁTALJA TERMÉSZET- ÉS TÁRSADALOMFÖLDRAJZI JELLEMZÉSE	7
2. UNG-, BEREG-, UGOCSA- ÉS MÁRAMAROS VÁRMEGYÉK TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉSE.....	11
2.1. Ung vármegye	12
2.2. Bereg vármegye	13
2.3. Ugocsa vármegye	14
2.4. Máramaros vármegye.....	15
3. A LEGELTERJEDTEBB VALLÁSOK KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN 1869-BEN.....	16
3.1. A római katolikus felekezet	16
3.2. A görögkatolikus felekezet	17
3.3. A református felekezet	19
3.4. Az evangélikus felekezet	19
3.5. Az ortodox (pravoszláv) felekezet	20
3.6. Az izraelita felekezet.....	21
4. ANYAG ÉS MÓDSZEREK	22
4.1. Népszámlálási adatok	22
4.2. Szakirodalmi áttekintés.....	23
4.3. Kutatási módszerek.....	24
5. EREDMÉNYEK	26
5.1. Kárpátalja területének vallási elemzése	26
5.2. A vármegyék vallási összetétele	27
5.3. Kárpátalja városainak és városi jellegű településeinek vallási összetétele.....	36
6. A TÉMA ALKALMAZÁSA A KÖZÉPISKOLAI OKTATÁSBAN	43
6.1. Általános tudnivalók a földrajz szakköről.....	43
6.2. A téma alkalmazása tanórán és földrajz szakkörön	44
KÖVETKEZTETÉSEK.....	51
ÖSSZEGZÉS	52
IRODALOMJEGYZÉK	53
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	57
UKRÁN NYELVŰ REZÜMÉ	58
NYILATKOZAT	59

BEVEZETÉS

A diplomamunka témája: Kárpátalja területének vallásföldrajza 1869-ben és a téma alkalmazása a középiskolai oktatásban. A munka célja, hogy megvizsgáljuk és betekintést nyerjünk, Kárpátalja lakosságának vallási hovatartozásába az 1869-es népszámlálás adatait alapul véve. Fontos célunk még, mások érdeklődésének felkeltése is, hasonló témával kapcsolatban.

Jelen munkában az 1869-es évet vizsgáljuk, amikor az első hivatalos magyar népszámlálás történt, mely során a lakosság vallási hovatartozására is rákérdeztek. Az említett vallási adatok, a Sebők László által összeállított Kárpátalja településeinek etnikai és felekezeti adatai 1870-2001 adatbázisból érhetőek el számunkra.

A választott téma aktuális, mivel Kárpátalja vallási sokszínűsége napjainkban is kiemelkedő. A görögkatolikusok, római katolikusok, reformátusok, ortodoxok, zsidók és más vallási csoportok békés egymás mellett élése, a régió identitásának fontos része. Kárpátalja 1869-es vallásföldrajzának tanulmányozása nem csupán történelmi szempontból értékes, hanem hozzájárul a diákok kulturális és társadalmi tudásának fejlődéséhez is, és segít a múlt és a jelen közötti összefüggések megértésében. A vallásföldrajz mint tudományág, lehetőséget biztosít arra, hogy megértsük egy adott térség vallási, társadalmi és kulturális hatásait.

A felekezetek részarányának bemutatását Kárpátalja területén 1869-ben, az akkori közigazgatási felosztás alapján végezzük. A munkában ismertetni szeretnénk Ung-, Bereg-, Ugocsa- és Máramaros vármegyék történelmi áttekintését, valamint Kárpátalja legelterjedtebb vallásait.

A diplomamunka megírásához többféle kutatási módszert fogunk alkalmazni. Segítségünkre lesznek a témával kapcsolatosan felkeresett, áttekintett szakirodalmak. Továbbá adatbázist készítünk a statisztikai adatok feldolgozásához az Excel táblázatban. A munkánk során fontos a területi lehatárolás, melynek következtében meghatározzuk a mai Kárpátalja 1869-es határvonalait, járásait. Elengedhetetlen az eredmények alapján a diagramok szerkesztése és saját térképek készítése, a QGIS program segítségével.

1. FEJEZET

KÁRPÁTALJA TERMÉSZET- ÉS TÁRSADALOMFÖLDRAJZI JELLEMZÉSE

Földrajzi fekvés

Kárpátalja (ukránul Zakarpatszka oblaszty), Ukrajna legnyugatibb részén elhelyezkedő megyéje, közigazgatási központja Ungvár, melynek lakossága 113 ezer fő (2017). Kárpátalja területét tekintve az ország legkisebb megyéihez tartozik, területe mindössze 12 752 km² (Fodor, 2019).

Kárpátalja négy országgal határos: észak felől Lengyelországgal, nyugatról Szlovákiával, délnyugatról Magyarországgal, dél felől pedig Romániával. Északkelet felőli szomszédai a Kárpátok vonulatain túl, Ukrajna Lvivi és Ivano-Frankivszki megyéi (Molnár, 2009).

Kárpátalja elhelyezkedésének megvannak a maga pozitívumai és negatívumai is. Pozitívumok:

- Európa középső részén helyezkedik el,
- a terület jelentős közlekedési csomópont, melyen Ukrainát Közép-Európával összekötő fontos közutak, vasutak, csővezetékek és villamosvezetékek haladnak át,
- szomszédai olyan országok, melyek Ukrainánál fejlettebbek és EU-tagok.

Negatívumok:

- Kárpátalja Ukrajna perifériáján, a fővárostól több mint 800 kilométerre helyezkedik el,
- messze vannak tőle a tengerpartok, és az ukrajnai iparvidékek (Molnár, 2009).

Domborzat

Kárpátalja domborzatát tekintve domb- és hegyvidéki területként ismert, területének 20%-a síkság, 80%-a pedig hegyvidék. A síkvidéki területhez tartozik a Csap-Munkácsi-síkság vagy medence és az Aknaszlatinai (v. Máramarosi)-medence (Gönczy, 2009). Az alföldi, sík felszint néhány vulkáni eredetű szigethegy bontja meg, ilyenek a Zápszonyi-, Kaszonyi-, Bégányi-, Beregszászi-hegy stb. (Fodor, 2019).

Kárpátalja hegyvidéki területe három részre osztható fel. A medence felől haladva ezek a következők: Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat, mellyel párhuzamos a Havasi- és a Vízválasztó-vonulat (Gönczy, 2009).

Éghajlati viszonyok

Kárpátalja domborzata sokszínűnek mondható, melynek következtében az éghajlati viszonyok is igen változékonyak. A megye síkvidéki részén a nedves kontinentális éghajlattípus figyelhető meg, a Kárpátok vonulatainál pedig az említett éghajlattípus hegyvidéki változata. Kárpátalja síkvidéki részén az évi középhőmérséklet átlagosan 10 °C körül alakul, a hegyvidéki részen pedig az 1000 m-t meghaladó gerinceken 0 - 3°C. A megye síkvidéki részén az évi átlagos csapadékmennyiség 650-700 mm körül alakul. A csapadékmennyiség a hegyvidéki részhez érve emelkedik. A hegylábaknál 800 mm, a hegységekben pedig akár 1500 mm is lehet (Molnár, 2009).

Vízrajzi adottságok

Kárpátalja területe gazdag felszíni és felszín alatti vizekben. Minden kárpátaljai folyó a Tisza vízrendszeréhez tartozik. A folyók vízjárásáról elmondható, hogy szeszélyesek, a síkvidéki területeken lassú folyásúak, iszapos vagy homokos medrük van (Fodor, 2019).

Kárpátalja legnagyobb folyója a Tisza, mely a Fekete- és a Fehér-Tisza Rahó feletti egyesülésével jön létre. A Tisza jó néhány mellékfolyója közül a leghosszabbak és legnagyobbak a következők: Tarac, Talabor, Nagyág, Borzsa, Latorca és az Ung (Molnár, 2009).

A tavak száma Kárpátalján jóval elmarad a folyóktól. Területén 32 természetes állandó tavat találunk, melyek többségének vízfelszíne kevesebb mint egy hektár. A legnagyobb és legismertebb a Szinevér-tó, mely 989 m-rel a tengerszint fölött létrejött természetes, elgátolt tó. A Kárpátokban 1801 méter magasságban található Kárpátalja és egyben Ukrajna legmagasabban fekvő tava, a Brebeneszkul, mely eredete szerint kártó (Molnár, 2009).

Kárpátalján mesterséges tavakból és víztározókból (körülbelül 60 ilyen van), jóval több található, mint természetes tavakból. A bányatavak közül a legnagyobb a Dédai-tó. A Munkácsi és az Ilosvai járás környékén találjuk a legnagyobb vízfelületű víztározókat és halastavakat. Ide sorolható a megye legnagyobb területű állóvize, a Fornosi-víztározó (Molnár, 2009).

Kárpátalja területe gazdag ásványvíz készletekben is. Ásványvizekben leggazdagabb terület Szolyva és környéke. Emellett jelentős még a megye termálvízkészlete is (Molnár, 2009).

Népesség

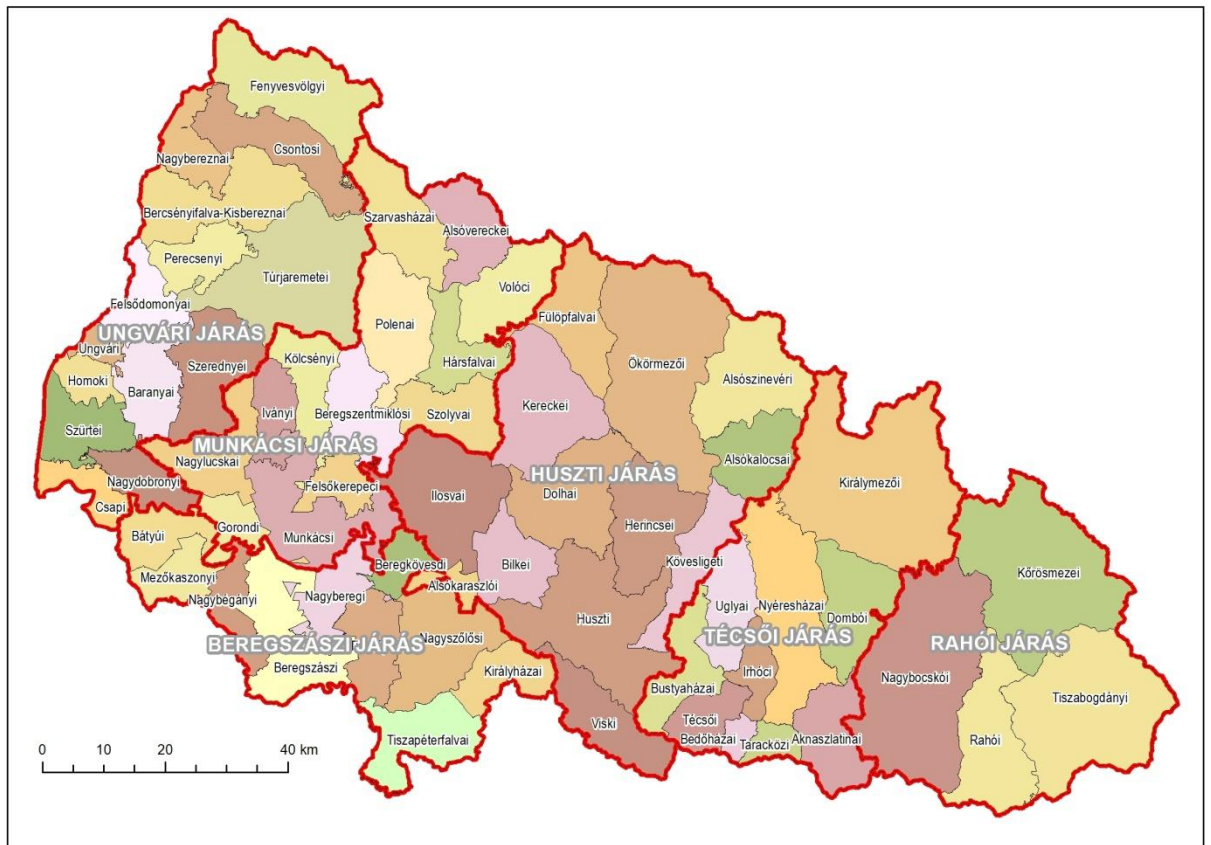
Kárpátalja egy soknemzetiségű megye. A 2001-es összukrajnai népszámlálás során kiderült, hogy Kárpátalján több mint 100 nemzetiség képviselői élnek. Viszont az össznépességen

belül csupán nyolc nemzetiség aránya haladta meg a 0,1%-ot. A 2001-es népszámlálás adatai alapján Kárpátalja összlakossága 1 254 614 fő volt. A megye legszámosabb nemzete az ukrán, arányuk a megye összlakosságából 80,5%. Második helyen a magyarok állnak, számuk 151 516 fő volt, ami a megye lakosságának 12,1%-a (Molnár – Molnár D., 2005). A magyar nemzetiségűek száma 2017 elején 131 ezer fő lehetett (Tátrai et al., 2020). Őket követik a románok 2,6%-os, és az oroszok 2,5%-os aránnyal a megye össznépességéből (Molnár – Molnár D., 2005).

Decentralizáció Kárpátalján

2015-ben Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa jóváhagyta az *Önkormányzatok önkéntes egyesüléséről szóló törvényt*, mely következtében elkezdődött az ukrán közigazgatási/decentralizációs módosítás. A reform eredményeképp a helyi városi és falusi önkormányzatokból úgynevezett kistérségeket (hromada, OTH) hoztak létre (Molnár D., 2021).

Kárpátalján az előbbi 13 járásból 6 járást hoztak létre (Ungvári, Munkácsi, Beregszászi, Huszti, Técsői és Rahói járás). Az előző 337 helyi önkormányzatból 64 kistérséget hoztak létre, ahol a települések száma 605 (1. ábra) (<https://decentralization.ua/areas/0312?page=4> 2023).

1. ábra. Kárpátalja járási felosztása és kistérségei a 2020-as közigazgatási reformot követően

Forrás: Molnár D., 2021

A megalakult 6 járás közül a Huszti járás kapta a legnagyobb területet, mely 3175 km^2 . Népszámszámát tekintve szintén ez a járás a vezető (268 303 fő). A járáshoz tartozó kistérségek száma 13. A lakosságszám (255 915) és a terület (2358 km^2) alapján is az Ungvári járás a második helyen áll. Az Ungvári járás területén 14 kistérség található. A következő járás a Munkácsi, melynek területe 2053 km^2 , népessége pedig 253 562 fő lett, melyet 13 kistérség alkot. A negyedik a Técsői járás, ahol 10 kistérség jött létre. A járás területe 1870 km^2 , lakosságszáma pedig 185 023 fő. A Rahói járás területe 1846 km^2 lett, a népessége pedig 82 568 személy. A járásban mindössze 4 kistérség alakult meg. Területét tekintve legkisebb a Beregszászi járás, mely 1457 km^2 , lakosságának száma 208 420 fő. A járás területén 10 kistérség jött létre (Molnár D., 2021).

A decentralizáció célja, hogy a helyi közösségeknek nagyobb önrendelkezési jogot adjon, és a helyi szinten érintett kérdésekről helyben hozzanak döntéseket. Ennek megvalósításához erős, önfenntartó közösségek kialakítása volt szükséges, amelyek képesek saját magukat irányítani és finanszírozni (Molnár D., 2021).

2. FEJEZET

UNG-, BEREK-, UGOCSA- ÉS MÁRAMAROS VÁRMEGYÉK TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉSE

A mai Kárpátalja területe 895–1920 között a Magyar Királyság része volt. A magyar történeti földrajz jó néhány történelmi tájat, régiót, területi egységet határoz meg és nevez meg. A Kárpátalja megnevezéssel is sok esetben találkozhatunk, de tényleges megnevezéssé csak 1918 után vált. Ezt a vidéket a magyar földrajz korábban az egységes Kárpát-medencei megközelítés szerint Északkelet-Felvidéknek nevezte (Gulyás, 2009).

A mai Kárpátalja egyedi történelmi múlttal rendelkezik abból a szempontból, hogy a 20. század folyamán több hatalom fennhatósága alá is tartozott területe. Ezek a következők: Osztrák–Magyar Monarchia, a Magyar Népköztársaság, az első és második Csehszlovák Köztársaság, a Magyar Királyság, a Szovjetunió és Ukrajna. A hatalmváltások mindig változást jelentettek a közigazgatásban is, ilyenek például a települések elcsatolása vagy összevonása, alapítása és megszüntetése (Molnár D., 2018). A különböző hatalmváltások a népesség mindennapjaira, államnyelvére és vallási hovatartozásukra is hatással voltak.

A dualista megyerendszerre visszavetítve Kárpátalja a következő megyéket foglalja magában: Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros jelentősebb részét, illetve egy-két települést az egykori Szabolcs, illetve Szatmár vármegyéből (2. ábra) (Gulyás, 2009).

2. ábra. Kárpátalja mai területe a történelmi Magyarország keretén belül

Forrás: Molnár D., 2013

2.1. Ung vármegye

Az írásos forrásokban először 1085-ben olvashatunk Ung vármegyéről. A megye határvonala több évszázadon keresztül éppen hogy változott valamit. A jelenlegi Kárpátalja térségen kívül, hozzá tartoztak még a mai Szlovákia keleti peremén található falvak (Kész, 2021).

A XIII. század derekától kezdve Ung vármegye fokozatosan formát öltött a történelmi források alapján. Földrajzi kiterjedését tekintve az Ung folyó két partján feküdt, a vármegye dél-délnyugati részén a síkvidéki területeken alakult ki a legtöbb település, és itt özpontosult a lakosság nagy része. A vármegye határvédő funkcióval rendelkezett, területét tekintve közepes nagyságú volt. Ung vármegye a következő megyékkel volt határos: északról Halics-, nyugatról Zemplén-, délről Szabolcs-, keletről Bereg vármegyével (Mihók, 2018).

A vármegye egyik legrégebbi kő vára, a Nevickei vár, melyről már 1274-ből maradtak fenn információk. A vár feladata valószínűleg az Ung folyó völgyének védelme volt. A XIII. században Ung vármegyében mindössze 7 település volt megfigyelhető, melyek az alföldön alakultak meg. Majd a XIV. században egyre több település jelent meg. A folyamatos fejlődés következtében indokolt volt egy újabb vár építése, mely az Ungvári vár lett, ami valószínűleg

a XIV. század elején épülhetett. A vár a király tulajdona volt. Az 1400-as évekre a vármegyében már 52 település alakult meg (Mihók, 2018).

A Drugeth család története szorosan összefonódott Ung vármegye sorsával. A Drugeth-birodalom megalkotói Fülöp, majd testvére János volt. János halála után folyamatosan az ő leszármazottai voltak a birtokok tulajdonosai (Kész, 2021).

Miután I. Károly meghalt, a Drugeth család befolyása is hanyatlani kezdett. Birtokaik jelentősen megcsappantak, csupán az ungi és a zempléni uradalmak maradtak a kezükben. Visszaléptek az országos politikától, de regionális hatalmuk még sokáig fennmaradt. Ekkortájt Ung megyében három hatósági székhely volt: Kapos, Pálóc és Ungvár. A Drugeth család nevéhez köthető Ungvár felvirágoztatása, melyet 1419-ben már mezővárosként emlegetnek (Kész, 2021).

A másik földbirtokos család a Pálócziak voltak, akikhez Szerednye és annak körzete tartozott a XVI. század elejéig. A Pálóczi család birtokait akkor veszítette el, amikor a mohácsi csatában a családhoz tartozó utolsó férfi elhunyt. Ettől kezdve a birtokaik átkerültek a Dobó családhoz. A Dobó család borkereskedelemmel foglalkozott a környéken, mely következtében gazdag birtokosok lettek, központi várak a szerednyei kővár volt (Kész, 2021).

Ung vármegye centruma mindig is Ungvár volt. A Habsburgok és Mária Terézia hatalmának idején a megyében megindult a zsidók beköltözése. Az 1781-es évtől állandó volt a bevándorlás Galícia felől, melynek következtében a század végére már megalakult saját hitközségük (Karpinecz, 2020).

2.2. Bereg vármegye

Bereg vármegye a tatárjárás után jött létre. Megalakulása előtt ez a terület Borsova határvármegye volt (Veresegyházi, 2023). Bereg vármegye egyike a leghamarabb betelepült vármegyéknek. A vármegye a Latorca és a Tisza folyók völgyében helyezkedik el. A XII-XIII. században a Tisza partján, valamint Beregszász és Munkács környékén létrejöttek különböző községek. A megalakult települések védelmét a Borsa és Dédai Tóvár biztosította. A XIII. századra már jelentős számú települést, és lakosságot birtokolt a vármegye. A XIII. – XIV. század környékén ebben a vármegyében a Munkácsi-, Kovászói-, Bodolai várak létezől olvashatunk. Az említett várak közül Munkács vára volt a legjelentősebb, mely körül a XIV. század elején jöttek létre további települések (Mihók, 2018).

1312 után Munkács lett Bereg vármegye székhelye. A megyében jelentős szerepet töltött be még Beregszász is (Kész, 2021).

1450-1500 között a Hunyadiak kezében volt a vármegye. Az 1500-as évek végén a vármegye a Rákóczi család tulajdonába került (Bimba, 2017).

A XVI. században a vármegyében földműveléssel foglalkoztak, szőlőt termesztettek, de a legfőbb foglalkozásuk a gabona termesztés volt. A terület megfelelő adottságokkal rendelkezett a földműveléshez (Veresegyházi, 2023).

2.3. Ugocsa vármegye

A megye valószínűleg az Árpád-kori Ugocha elnevezésű településről kapta a nevét, mivel ez a település központként is funkcionált (Kész, 2021). Ugocsa vármegye a Tisza két partján terült el. Területét tekintve a 4 vármegye közül a legkisebb. A megye a következő vármegyékkel volt határos: északnyugat felől Bereg-, északkelet, kelet felől Máramaros-, Délről Szatmár vármegyével. A XIII. – XIV. század körül a megyében 5 vár volt fellelhető: Kankó (szőlősi) vár, Tamásvára, Nyalábvára, Baranka vára és a Viski vár. A XVIII. század végén a következő falvak jöttek létre: Péterfalva, Tivadarfalva, Farkasfalva, Gödényháza stb. Valamint II. Géza idején az ide érkező szászok alapították meg Szőlőst, Ardót, Batárt, Felszászt (Királyháza) és Nagyszászt (Tizzaszászfalu) (Kész, 2021). 1301 körül a megyében már 24 település volt megtalálható a Tisza partján. A folyók nélkülözhetetlenek voltak a mezőgazdasági életben (Mihók, 2018). Ezen a területen a Tisza következő mellékfolyói voltak: Borzsa (Borsova), Szalva, Batár és Túr (Kész, 2021).

Ugocsa vármegye központja Szőlős volt, melyet már 1262-ben említenek, mint a legnagyobb települést a megyében. A XIV. század elején már 43 település található meg a területen. A vármegye ura Drág vajda kegyetlenkedései miatt a század végére sokan elhagyják Ugocsa megyét, és Máramaros területére települnek át (Mihók, 2018).

A megye keleti és déli részén ruszinok és románok által lakott területek alakultak ki, mely változatossá tette a terület nemzetiségi összetételét. Szőlősvégardó és Feketeardó megnevezésüket arról kapták, hogy régen királyi erdőővékként működtek (Kész, 2021).

A Perényi család 1405-től a Nyalábvár tulajdonosai lettek, ezután évszázadokon át ők a tartomány urai (https://multkor.hu/20090127_ugocsa_non_coronat_a_legkisebb_varmegye_rovid_tortenete?print=1 2023).

2.4. Máramaros vármegye

Máramaros vármegye rendelkezett a legnagyobb területtel. A Tisza felső folyásánál, valamint annak mellékfolyói mellett terült el. A megyében a XIII. század végén, és a XIV. század elején alakultak meg az első települések. A XIV. század elején 8 új település, valamint öt koronaváros jön létre a betelepülések következtében. A városok közelében sóbányák üzemeltek. Valószínűleg a XIV. század közepén építették meg a huszti várat, a Huszt közelében lévő hegyen. A vár fő funkciója a Tisza és a Nagyág völgyének valamint a sóbányáknak a felügyelete volt (Mihók, 2018).

A XIV. században 56 új település létrejött, mely egy újabb betelepülési folyamat következménye. 1400-ra már 65 településről van említés, létrejöttükben szerepe volt a várak megjelenésének (Mihók, 2018).

1329-ben Károly Róbert különleges jogokat adományozott Huszt, Visk, Hosszúmező és Técső koronavárosoknak a sókitermelés fejében. 1352-ben Nagy Lajos király Máramarosszigetet is koronavárossá tette. A koronavárosok a XIX. századig megmaradtak ebben a kiváltságban (Kész, 2021).

Máramaros megyét nemesi vármegyeként a XV. században ismerik el. A megye szellemi és gazdasági élete a koronavárosokban összpontosult, míg a huszti vár a katonai védelem kulcsfontosságú eleme volt. Számos jelentős történelmi esemény is ezekhez a helyszínekhez kapcsolódik. A vármegye székhelye Máramarossziget volt (<http://www.szozat.org/index.php/eszmek-es-tenyek/tartalommutato/8598-a-tortenelmi-magyarorszag-64-varmegyeje-maramaros-i-resz> 2023)

3. FEJEZET

A LEGELTERJEDTEBB VALLÁSOK KÁRPÁTALJA TERÜLETÉN 1869-BEN

3.1. A római katolikus felekezet

Kárpátalján a római katolikus egyház kialakulása Szent István nevéhez köthető, mivel uralkodása idején terjedt el a kereszténység e vidéken. Ő volt az, aki a teljes Kárpát-medence egyházi beosztásával foglalkozott (<https://ujhajtás.net.ua/a-karpataljai-romai-katolikus-egyhaz-toertenete/> 2024).

A XIV. század elején Kárpátalját az egri püspöki egyházmegye részévé nyilvánították. Ebben az időben kezdődött meg több városban és településen a templomok építése.

A reformáció idején a katolikus egyház visszamaradása, megszűnése volt megfigyelhető Kárpátalján. 1804-ben I. Ferenc király két részre osztotta az egri vármegyét, mert túl nagyknak bizonyult. A levált rész területén két egyházmegyét, a kassait és a szatmárit hozta létre. Utóbbihoz tartozott a mai Kárpátalja területe is (<https://ujhajtás.net.ua/a-karpataljai-romai-katolikus-egyhaz-toertenete/> 2024).

Az I. világháborút követően a szatmári egyházmegye szétszakadt, s a területek más-más országokhoz kerültek. Szatmár és Bereg megye 14 plébániája maradt csak Magyarországon. Szatmárnémeti és környéke Románia része lett, a mai Kárpátalja és néhány kelet-szlovák település pedig Csehszlovákiához került (<https://ujhajtás.net.ua/a-karpataljai-romai-katolikus-egyhaz-toertenete/> 2024). Ebben az időben Kárpátalján a római katolikus egyház élén az ungvári főesperes állt.

1938-tól három éven keresztül a kassai püspök volt a terület apostoli kormányzója. Aztán a II. világháború végéig az újra egyesített egyházmegye vezetője, dr. Scheffler János szatmári püspök koordinálta Kárpátalja vallásos embereit. A II. világháború után a szatmári püspöki egyházmegyét négy részre osztották. A székhely ugyanúgy Romániában volt, s onnan irányított Scheffler püspök 1948-ig. Ekkor letartóztatták, és helyette helynökei lettek a vezetők. 1989-ig mindvégig csak ideiglenes ordinárius volt az egyházmegye vezetője. 1990-ben nevezték ki Reizer Pált megyéspüspöknek (Majnek, 1998).

Kárpátalja római katolikus hívei a háborút követően a Szovjetunióhoz, aztán pedig Ukrajnához kerültek (Majnek, 1998).

1945-től a hívő közösségek élete egyfolytában nehezedett. A következő intézkedések voltak megfigyelhetőek: a gyermekek hitoktatása megszűnt, az egyházi épületek és

anyakönyvek átkerültek az állam fennhatósága alá, a plébániákat kiürítették, és több helyen bezárták a templomokat. Ekkortájt több papot is letartóztattak törvénytelen ítéleteket hozva, 1945-ben hármat, majd 1948-tól még tizenötöt. A lágerekbe elhurcolt papok 1956-ban tértek haza (Majnek, 1998).

1993-ban Róma elismerte az államhatárokat és külön választották a Szatmári Egyházmegyétől Kárpátalját, s ettől kezdve önálló Apostoli Kormányzósággal (Adminisztratúrával) rendelkezett (Majnek, 1998).

3.2. A görögkatolikus felekezet

A XVII. század elején, Kárpátalján is elindult az uniós mozgalom, mely következtében a munkácsi püspökség egyesült Rómával. A papság számára ez az unió társadalmi felszabadulást hozott magával. 1646-ban a munkácsi ortodox püspökség egyesült a római katolikus egyházzal, s ennek következtében megalakult a kárpátaljai görögkatolikus egyház (Botlik, 1997).

Az Ungvári Unió fontos jellemvonása, hogy a papság volt a legfontosabb előjáró ez ügyben. A más vallású emberek, földbirtokosok és a parasztság unióellenes cselekedetei ellenére, sikerült megvalósítani a fontosnak bizonyult történelmi törekvést: a visszatérést a Római Apostoli Szentszékkal való egységbe. Az Unió elfogadása évről évre folyamatosan történt. Először 1646-ban a Drugethek ungvári vártemplomában 63 lelkész fogadta el a katolikus vallást és a katolikus egyház tanítását, valamint X. Ince pápát főpásztornak. Majd 1648-ban az egyházmegye 400 papja megválasztotta püspöknek Parthén Pétert, bazilita szerzetest, az unió legelszántabb apostolát (Szabó, 1999).

1692-ben a király kiadott egy kiváltságlevelet, mely szerint a rutén papokat és gyermekeiket felszabadította a jobbágyság alól. Valamint a papokra és az egyházi épületekre ugyanolyan mentesség vonatkozott, mint a római katolikus klérusnál volt megfigyelhető. 1703-1711 között történt a Rákóczi-szabadságharc, melynek egyik gócpontja az Északkelet-Felvidéken megtalálható munkácsi uradalom volt (Botlik, 1997).

1766-ban Mária Terézia királynő kérelmezte XIII. Kelemen pápánál, hogy a kánoni előírások értelmében állítsa fel a munkácsi püspökséget, amelynek létezése ez ideig csupán névleges volt. Kérelmét azzal támasztotta alá, hogy: az 1646-ban Ungváron megkötött unió értelmében a görögkeletiek azzal a feltétellel egyesültek a katolikus egyházzal, hogy megtarthatják püspökségüket. Mária Terézia királynő 1775-ben a munkácsi egyházmegye központját Munkácsról áthelyezte Ungvárra (Botlik, 1997).

A munkácsi püspökség területeinek legmeghatározóbb gyarapodása a XVIII-XIX. században történt, ekkor már 13 északkeleti vármegyében működött (Botlik, 1997).

A trianoni szerződés következtében Kárpátalja Csehszlovákia része lett. A ruszinokat, akiket a vallásuk szorosan összekötött szét akarták választani, de ők kitartottak görögkatolikus papjaik vezetése mellett. A bevándorló orosz ortodox papok a pravoszláv hitet próbálták terjeszteni, és a görögkatolikusokat elnyomni (Orbán, 2018).

A II. világháborút követően a Szovjetunió megszállta Kárpátalját, melynek egyik célja, az itt található egyházak elnyomása volt. Közülük is a görögkatolikus egyházat érintette leginkább a megsemmisítés. A görögkatolikus egyház ellen harcot indítottak, mivel Romzsa Tódor püspök és hívei nem akartak beolvadni a „szovjet-orosz” pravoszláv egyházba. Végül a harc tragikusan végződött, mivel 1947-ben meggyilkoltatták a püspököt, ám ezzel az egyház nem szűnt meg (Orbán, 2018).

Az 1948-as év végére 35 görögkatolikus lelkészt tartóztattak le alaptalanul, és 5-25 évig terjedő kényszermunkával és vagyonelkobzással büntették őket. 1949-ben a görögkatolikus egyházat megfosztották a templomaiktól. Az árvaházakat, kollégiumokat, levéltárat és hasonlókat az állam felszámolja vagy bezárátja, esetleg átadja a pravoszláv egyháznak (Botlik, 1997).

1949 és 1989 között a görögkatolikus egyház szinte úgynevezett földalatti egyházként működött. Az istentiszteleteket, kereszteleket, temetési szertartásokat kevés létszámmal, titokban, esetleg csak családi körben tartották meg. De az említett korlátozások nem akadályozták a vallás működését, az emberek hitéletét (Botlik, 1997).

1989 végén a görögkatolikus egyház újra megkapta működési engedélyét. Az egyház újra működhet törvényesen, s megtörténik a munkácsi püspökség újjászervezése. Ám a régen sajátjuknak tudott templomokból, parókiákból és különböző épületekből keveset kapnak vissza. Az 1991-es év a görögkatolikus egyház számára nemcsak nehézségeket hozott magával, de magát az újjászületést is. Visszakerült az egyház fennhatósága alá az ungvári székesegyház, illetve 52 templom is. 1996-ra az egyház templomainak és parókiáinak, valamint papjainak száma is jócskán megnövekedett (Botlik, 1997).

Kárpátalján a görögkatolikus egyház újjászervezése 1991 után is nehéz volt, a következő tényezők miatt: országváltás, kormányváltás, rendszerváltás és nemzeti ébredés. Kárpátalján azokon a területeken, ahol magyarok és szlávok élnek, jelentős azok száma, akik egykor a görögkatolikus vallást gyakorolták, de mára más felekezethez tartoznak (Marosi, 2014).

3.3. A református felekezet

A reformáció magyarországi terjesztésének leghatékonyabb eszköze kezdettől fogva a missziós munka volt. A 15. századi könyvnyomtatás feltalálását a reformáció terjesztésére is felhasználták. A 16. század utolsó évtizedeire a protestánsok a lakosság körülbelül 80-90%-át alkották. A 17. századra az üldöztetés volt jellemző, ekkorra tehető az ellenreformáció időszaka Magyarországon. 1781-ben II. József német-római császár nevéhez köthető a "Türelmi Rendelet" (Edictum Tolerantiae), melynek következtében véget vetett a 100 éves vallási elnyomásnak (Dusicza, 1999).

Körülbelül 1918-ban alakult meg a kárpátaljai református egyház egyéni története. Hiszen a reformáció kezdetétől fogva a Magyarországi Református Egyház Tiszántúli Egyházkerületéhez tartozott (Gulácsy, 1998).

1921 augusztusában jött létre az önálló Kárpátaljai Református Egyházkerület. A református egyház 1927-ig a hatalom anyagi támogatása nélkül működött. Elindítják az iskolák államosítását az egyházvezetők tudta nélkül. A magyar lelkészek nem kaphatták meg automatikusan az állampolgárságot, az állam nem ismerte el az egyházi vezetőket. 1939 márciusától a Kárpátaljai Református Egyház újra az anyaországi egyházhoz tartozott (Orbán, 2018).

1944 novemberében Kárpátalján, a magyarok által lakott településekről a 18-50 év közötti férfiaknak háromnapos munkára (málenkij robot) kellett menniük. A református magyarság arányát ez a rendelet lecsökkentette. Decemberben az istentiszteleteken már alighogy voltak munkaképes férfiak. 1945-ben elkezdtek a református egyház lelkészeit összeírni, ugyanis a szovjet rendszerbe nem fogadták el a magyarul ígét hirdető egyházat. 1946-51 között tizenkilenc lelképásztort ítéltek el (Csarnai, 2021).

1939 előtt 104 lelkész és hitoktató volt Kárpátalján, ez a szám 1974-re 20-ra csökkent. 1974-től a református egyháznak megengedték, hogy kétévenként két személyt felvegyenek magánúton lelkésztanulónak. Az egyház fennmaradásához ez is elég volt (Lajos, 2023).

3.4. Az evangélikus felekezet

Az evangélikus egyház tagjai olyan keresztények, akik a reformáció során a lutheri irányzatot választották, s aszerint éltek. A lutheri irányzat kialakulása, és elindulása Németországban történt, amikor a XVI. században Luther Márton kiszegelte a wittenbergi vártemplom falára 95 tételét. Célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a tételek által a katolikus egyház hibáira.

A 95 tételben megfogalmazottakat többen is támogatták, köztük teológusok is. A mai Kárpátalja területén 1517-ben kezdődött az evangélikus egyház megalakulása a lutheri reformáció alapján (Orbán, 2018).

A mohácsi csata (1526) után bekövetkezett káosz és bizonytalanság táptalajt teremtett a lutheri eszmék gyors terjedésének Magyarországon, különösen a németek lakta városokban (<https://www.evangelikus.hu/egyhazunk> 2023).

1731-ben III. Károly király kiadott egy törvényt (Carolina Resolutio), mely a protestáns egyházakra vonatkozott, s így ez a döntés az evangélikus felekezet mindennapjait is befolyásolta. A törvény értelmében a protestáns egyházkerületek szuperintendenseket választhattak, akiket csak később a 20. század környékén kezdtek el püspöknek nevezni. 1734-ben kiadták a második Carolina Resolutiot, mely következtében az evangélikus és a református egyházak is 4-4 egyházkerületet alpíthattak a Magyar Királyság területén (Bencze, 2000).

1891-1892-ben Budapesten hozták létre és fogadták el az evangélikus egyház életét és szervezetét szabályozó törvényeket, melyet I. Ferenc József király 1893-ban fogadott el (Bencze, 2000).

A történelem viharai az evangélikus egyházat is megterhelte, az ellenreformáció, a trianoni békeszerződés és a kommunista diktatúra is hatással volt a gyülekezetre (<https://www.evangelikus.hu/egyhazunk> 2023).

3.5. Az ortodox (pravoszláv) felekezet

1646-ig a Kárpátalja területén élő ruszin nemzetiségűek mindegyike görög keleti vallású volt (görög keletiek – az ortodox egyházhoz tartozók magyar megnevezése). Később csak az Erdélyhez tartozó beregi és máramarosi rutének tartották ki e vallás mellett, a többiek pedig csatlakoztak Rómához. 1664-ben a görögkeleti egyház püspökét kitették a munkácsi monostorból, s helyette a görög katolikus püspököt Partén Pétert helyezték oda. Görög keleti vallásukat csak a máramarosi ruszinok tartották meg. 1769-ben Máramaros néhány községében az emberek vissza akartak térni a görögkeleti valláshoz, ám fellendülésük sikertelennek bizonyult (Orbán, 2018).

Kárpátalján a cseh kormány intézkedéseket végzett annak érdekében, hogy minél több rutént az ortodox hitre vezessen, s így meggyengítse a görögkatolikus egyházat, melynek tagjai leginkább magyar nemzetiségűek voltak. A görög katolikus egyházat igyekeztek minél

jobban elnyomni, megsemmisíteni. Helyette a görögkeleti, azaz ortodox vallást támogatták és részesítették előnyben (Orbán, 2018).

1921 – 1926 között Kárpátalján a görögkeleti (ortodox) egyház vezetésével Dositheus nisi püspököt bízták meg, akit a szerb egyház küldött oda (Orbán, 2018).

3.6. Az izraelita felekezet

Kárpátalján az izraeliták (zsidók) megjelenése még az Árpád-korra tehető, akik leginkább a kereskedelmi valamint közigazgatási központokban éltek. A Rákóczi-szabadságharcot követően az izraeliták tömeges betelepülése volt megfigyelhető, teljesen a XX. század elejéig. Többségük Rahó és Kőrösmező vidékén, valamint a nagyobb városokban (Beregszász, Munkács, Huszt, Újlak, Nagyszőlős) élt (Orbán, 2018).

Az 1910-es népszámláláskor a zsidók nagy része németként lett feljegyezve, és többen voltak, akik magyarnak vallották magukat. 1921-ben már lehetőségük volt zsidónak vallani magukat, majd az 1930-as csehszlovák és 1941-es magyar népszámláláson is megtehették ezt.

1941-ben nagyjából 13 ezer zsidót telepítettek ki Kárpátaljáról. Ennek oka egy minisztertanácsi döntés, mely értelmében Magyarországról ki kellett telepíteni a zsidókat. Úgy tartják, hogy nagy részüket a németek Kamjanec-Pogyilszknál lelőtték. A hitlerista németek általi megszállás során a zsidók nagy részét ki irtották Kárpátalja területéről. 1944-ben koncentrációs táborokba száműzték őket (Orbán, 2018).

4. FEJEZET

ANYAG ÉS MÓDSZEREK

4.1. Népszámlálási adatok

Magyarországon 1867-ben létrehozták az első statisztikai szakosztályt. A vezetők szükségesnek találták a népességszám adataival való foglalkozást, s így megszervezték az 1869. évi első hivatalos magyar népszámlálást, mely az ország teljes területére kiterjedt (https://www.ksh.hu/nepszamlalas/magyarorszagi_nepszamlalások_története 2023).

A megalakult statisztikai szakosztály a mai Központi Statisztikai Hivatal elődje volt. Már 1867-ben tárgyaltak a népszámlálásról, de a szervezés alatt kiderült, hogy sok időre van szükség a felkészüléshez, így végül 1869 végére tűzték ki a nagyszabású munkát. A népszámlálás magába foglalta az írni-olvasni tudás és a lakásviszonyok kérdését is, ám a nemzetiségi kérdéskör kimaradt (Pálházy, 2005).

A népszámlálás pontosan 1869. december 31-én valósult meg. Ezután általában tíz évenként ismételték meg a folyamatot. A szakirodalomban a népszámlálásra vonatkozóan többféle megjelölés is szerepelt: „1869. évi”, „1870. évi”, „1869/70. évi” és a legpontosabb „1870. év elején végrehajtott” (Pálházy, 2005).

A népszámlálási programmal kapcsolatban úgy döntöttek, hogy a népesség mellett a lakásokat és a hasznos háziállatokat is szükséges összeírni. A népszámlálás megvalósítását több intézkedés is támogatta, például:

- oktatási szünet elrendelése
- anyakönyvekbe való betekintés
- adóbehajtások szüneteltetése
- házsámok hiányosságainak pótlása
- külföldön tartózkodók számbavétele

Az összeíráshoz „Népszámlálási bizottságokat” hoztak létre, melynek tagjai felügyelték a folyamatot. A bizottság úgynevezett számlálóbiztosokat nevezett ki, akik általában katonatisztek, lelkészek, tanítók, kántorok, értelmes középbirtokosok, haszonbérlok, ügyvédek, kereskedők voltak. A bizottság feladatához tartozott a nyomtatványok kiosztása és a kitöltött kérdőívek összegyűjtése (Pálházy, 2005).

Az összeírás kétféle módon történt, az egyik az önszámlálás (leginkább a városokban), a másik pedig a számlálóbiztos általi kitöltés volt. A népszámlálási bizottságok tagjainak

feladata volt néhány helyen a helyszíni ellenőrzés, az adatok vizsgálata érdekében, valamint az adatok összegzése is (Molnár D., 2018).

A kérdőíveket hét nyelven készítették el, melyeken a következő kérdéskörök szerepeltek:

- a lakások és a személyek sorszáma
- a lakók vezeték és keresztnéve, címe és rangja
- neme
- születési éve
- vallása
- családi állapota
- foglalkozási viszonya
- szülőhelye
- honossága
- műveltségi állapota (Pálházy, 2005).

A népszámlálás során a nyelvi és nemzetiségi kérdésekre nem tértek ki politikai okok miatt. A népszámlálás adatait egy kötetben Sebők László adta ki (Molnár D., 2018).

4.2. Szakirodalmi áttekintés

A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza című tanulmánygyűjtemény előszavában Dr. Ternyák Csaba egri érsek következő szavait olvashatjuk: *“A vallásföldrajz a népesség felekezetek szerinti megoszlásával, a vallások (egyházak) idő- és térbeli változásaival foglalkozik, a történelmi folyamatok szerves részeként”*.

Szintén ebben a tanulmánygyűjteményben Dr. Kocsis Károly A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század) című munkájában a következő mondattal is felhívja a figyelmet a Kárpát-medence sokszínűségére: *“Hazánk, a Kárpát-medence nem csupán politikai, gazdasági, hanem a vallási térszerkezet tekintetében is az egyik legtökéletesebb átmeneti területnek számít”*.

A munka legfontosabb alappillére a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet oldalán megtalálható Sebők László által összeállított adatbázis: Kárpátalja településeinek etnikai és felekezeti adatai, 1870-2001. Az adatbázisban megtalálhatjuk az 1869-es évre vonatkozó vallási adatokat minden kárpátaljai településről.

Munkánk megírásának egyik fontos támpontja Orbán Zsófia 2018-ban írt szakdolgozata (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola), melynek témája: Kárpátalja vallásföldrajza 1941-ben. A munkában bemutatásra került a régió vallási sokszínűsége, a vallások jellemzése, a vármegyék vallási összetétele.

A Magyar Földrajzi Társaság tudományos folyóiratában, Kocsis Károly A Kárpát-medence változó vallási térszerkezete című értekezésében foglalkozott, a Kárpát-medence vallási térszerkezetének jellemzésével a 15. század végétől. A tanulmány áttekintése során több hasznos információhoz jutottunk, mely segített a munkánk megírásában.

Molnár D. István Perifériáról perifériára Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig című tanulmányában foglalkozik, Kárpátalja népességszámával és nemzetiségi összetételével 1869-1989 között.

Magyar Milán János 2015-ben írt szakdolgozatának (Miskolci Egyetem) témája: Adalékok Udvarhelyszék etnikai- és vallásföldrajzához. Munkájában az ARC GIS program segítségével készített térképein a falvak és városok vallási megoszlását körcikkdiagramok segítségével mutatta be. Úgy gondoljuk, az ilyen fajta megjelenítés előnyös a vallási megoszlás bemutatására, s mi is ezekhez hasonló térképeket mutatunk be munkánkban.

4.3. Kutatási módszerek

Elsőként Kárpátalja lakosságának vallási adatait gyűjtöttük össze az 1869-es évre vonatkozóan. Magyarországon (ehhez az országhoz tartozott a mai Kárpátalja területe) 1869-ben volt az első hivatalos magyar népszámlálás, mely során a lakosság vallási hovatartozását is felmérték.

Az adatbázisunkat Excel táblázatban készítettük el. Az adatok forrásaként a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet oldalán megtalálható Sebők László által összeállított munka szolgált (Sebők László: Kárpátalja településeinek etnikai és felekezeti adatai, 1870-2001). Az adatbázisban minden településről a következő információk találhatóak meg: melyik vármegyéhez és járáshoz tartozott, mennyi a lakosság száma s abból hány személy római katolikus, görögkatolikus, református, evangélikus, ortodox, izraelita vagy egyéb vallású. Az Excelben elkészített adatbázisunkat felhasználva készíthettük el a különböző ábrákat, diagramokat.

Kutatási módszereinkhez tartozik még a területi lehatárolás, melynek következtében meghatároztuk a mai Kárpátalja 1869-es határvonalait, járásait. A területi lehatárolást és a térképek szerkesztését a QGIS programmal végezzük.

A QGIS program egy szabadon letölthető, használható asztali térinformatikai program. A program letölthető a <http://www.qgis.org> oldalról. Ha magyar nyelvű operációs rendszerrel rendelkezik számítógépünk, akkor maga a QGIS is a magyar nyelvű felhasználói felületet használja (docplayer.hu).

A QGIS programban elsőként az alaptérképünket készítettük el, majd ezen tüntettünk fel minden olyan települést, amely megtalálható volt 1869-ben a mai Kárpátalja területén. Minden településen a program segítségével egy körcikkdiagramot helyeztünk el, melynek méretei a lakosságszámtól függenek. A körcikkdiagram az adott település lakosságának vallási megoszlását szemlélteti, ahol a vallások különböző színekkel vannak megjelölve.

5. FEJEZET EREDMÉNYEK

5.1. Kárpátalja területének vallási elemzése

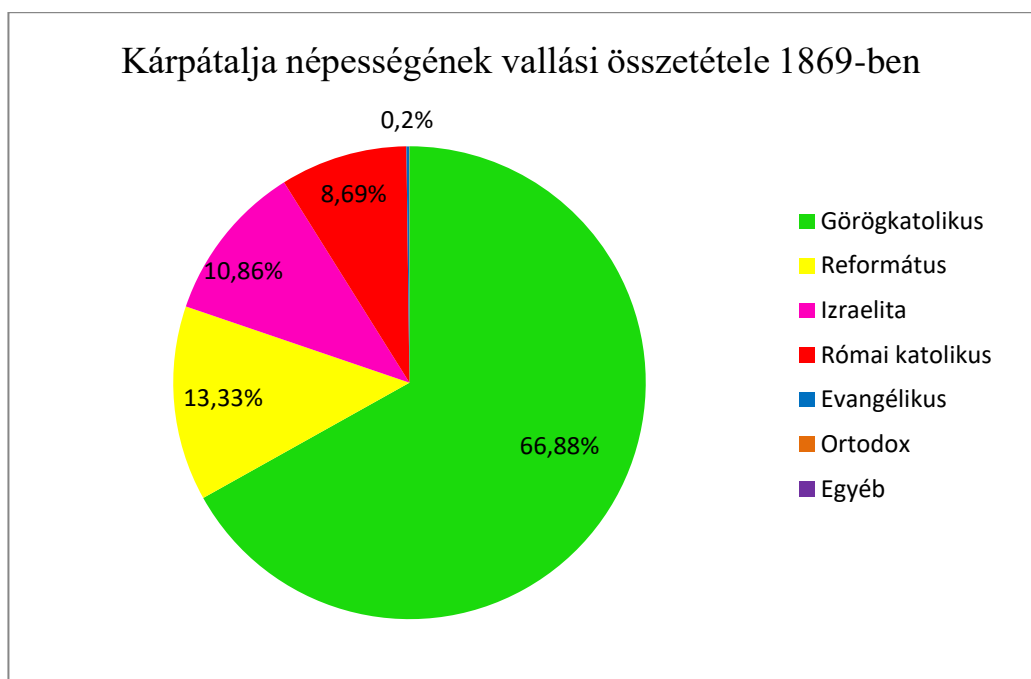
A dualizmus idején (1867 – 1918) Magyarország lakosságának vallási megoszlása viszonylag stabil maradt, nem voltak megfigyelhetőek jelentős változások. A népesség szinte teljes mértékben hat, majd 1895 után hét törvényesen elfogadott és egyenjogú felekezethez tartozott, melyek a következők: latin vagy görög szertartású katolikus, református, evangélikus, unitárius, ortodox (görögkeleti) és izraelita. A vallási arányokban egy kis változás volt megfigyelhető. A katolikusok és a zsidók növekedése mellett a többi felekezet aránya csökkenést mutatott. A változás okai főleg a demográfiai tényezők (természetes szaporodás, ki- és bevándorlás) voltak (Katus, 2001).

A mai Kárpátalja területén 1869-ben 403 966 fő élt. A lakosság több mint a fele 66,88%-a görögkatolikus vallású volt, ez 270 209 főt jelent (Sebők, 2023). A Kárpát-medencében, a 19. század első felében a lakosság vallási megoszlásában változás jelentkezett. Az ortodox vallásúak görögkatolikus hitre való jelentős áttérése volt megfigyelhető. 1787-1869 között a görögkatolikusok arányának növekedése az ortodoxok arányának csökkenését eredményezte (Dövényi, 2012).

A többi valláshoz jóval kevesebb személy tartozott. A reformátusok aránya mindössze 13,33%, számuk 53 889 fő, az izraelitáké pedig 10,86%, ami 43 900 főt jelent (Sebők, 2023). A protestánsok aránya csökkenő tendenciát mutatott, melynek oka főképp az alacsonyabb természetes szaporulat volt, illetve a kivándorlás és az áttérés más felekezethez (Katus, 2001). A 19. században jelentősen megnőtt a zsidó lakosság száma a mai Kárpátalja területén. Lengyelország 1772-es első felosztását követően megindult a zsidó bevándorlás Galíciából. 1735-ben a magyarországi zsidó népesség első összeírásakor Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyében 890 zsidó élt. Számuk az évszázadok során folyamatosan emelkedett. 1910-re 128 791 főre emelkedett létszámuk (Braun, 2021). A zsidók arányának emelkedésére is hatással volt a természetes szaporulat, valamint a bevándorlás is (Katus, 2001).

A negyedik helyen 8,69%-kal a római katolikusok voltak, mely 35 126 fő (Sebők, 2023). A latin szertartású katolikusok arányának emelkedésére hatással volt a magasabb természetes szaporodás, és az áttérések valamely másik felekezetből (Katus, 2001).

A lakosságnak kizárólag 0,2%-a tartozott az evangélikus valláshoz, mindössze 758 fő. Az ortodoxok (70 fő) és egyéb vallásúak (14 fő) jóval alul maradtak a többi valláshoz képest, számuk kevesebb mint 100 fő (Sebők, 2023). Az ortodox népesség körében a természetes szaporulat rendkívül alacsony szinten jelentkezett (3. ábra) (Katus, 2001).

3. ábra. Kárpátalja népességének vallási összetétele 1869-ben (százalékban)

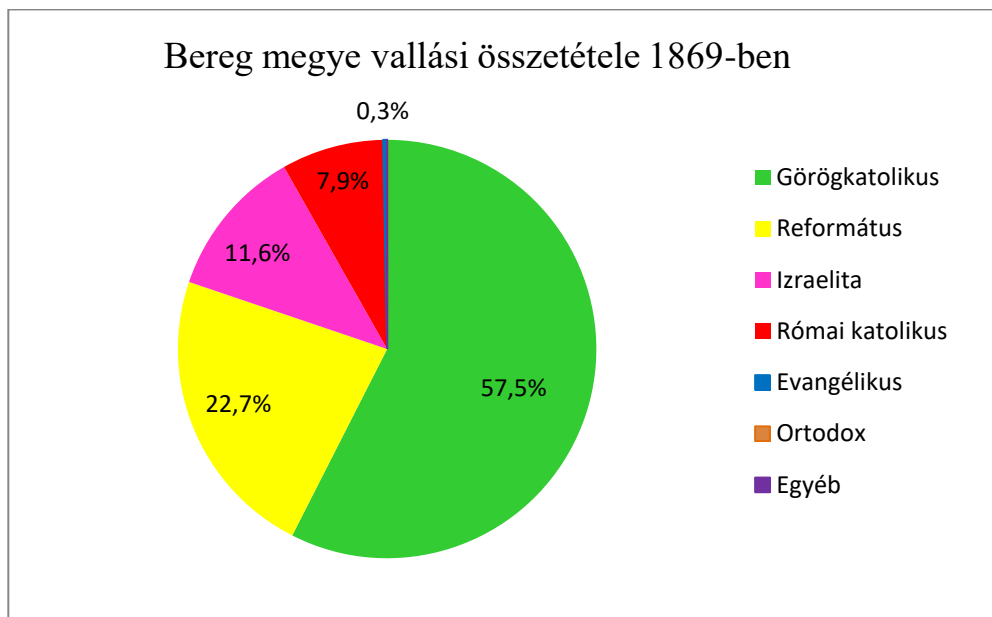
Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

5.2. A vármegyék vallási összetétele

Bereg vármegyéhez 7 járás és 2 rendezett tanácsú város (Munkács és Beregszász) tartozott, Beregszász központtal. A 7 járás a következő: Alsóvereczei, Szolyvai, Latorcai, Munkácsi, Felvidéki, Mezőkaszonyi és Tiszaháti. A 2020-as közigazgatási felosztás előtt Volóci, Szolyvai, Munkácsi, Ilosvai, Ungvári és Beregszászi járások területeit érintette Bereg vármegye. A Latorcai járás megszűnt, az ahhoz tartozó települések a Munkácsi járáshoz kerültek. A Mezőkaszonyi és Tiszaháti járások is átformálódtak. A járások délnyugati területei Magyarországhoz kerültek, északkeleti részeit összevonták és a Beregszászi járáshoz csatolták (Molnár D., 2018).

Bereg megye lakossága 1869-ben 139 507 fő. A megyében a legelterjedtebb vallás a görögkatolikus volt. Számuk 80 232 fő, arányuk a lakosság 57,5%-át tette ki. Második helyen 31 691 fővel a reformátusok voltak, arányuk az össznépességből 22,7%-ot jelentett. A

harmadik legnépesebb vallás az izraelita volt. A lakosság 11,6%-a vallotta magát izraelitának, ez 16 159 főt jelent. Az izraelitákat követték a római katolikusok, számuk 10 983 fő, arányuk 7,9%. Az evangélikusok aránya mindössze 0,3% volt, mivel a lakosságból csak 431 fő tartozott ehhez a felekezethez. Ortodoxok vallásúak 10-en voltak, az egyéb vallásúak közé csak 1 személy tartozott (4. ábra) (Sebők, 2023).

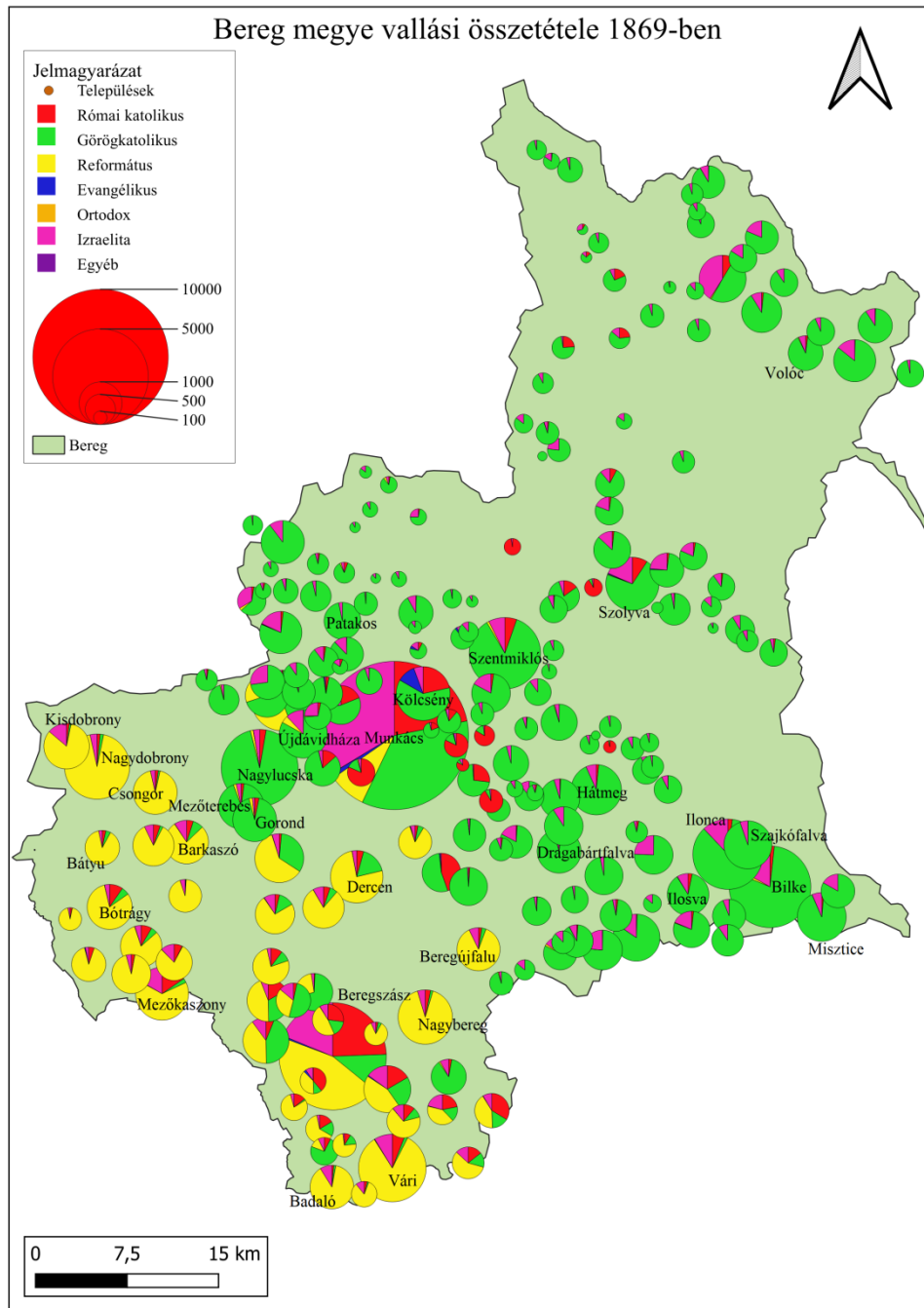
4. ábra. Bereg megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban)

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A mai Kárpátalja Beregi területének középső és északkeleti részén a legtöbb településen a görögkatolikusok részaránya a legmagasabb, melyet az izraelita követ (5. ábra). Az említett részen többnyire ruszin nemzetiségűek éltek, akik a görögkatolikus felekezethez tartoztak. Az alábbi településeken éltek a legnagyobb számban az említett vallásúak: Nagylucska (3005 fő), Bilke (2891 fő), Szentmiklós (2399 fő), Ilonca (2314 fő), Hátmeg (1268 fő), Misztice (1197 fő), Szajkófalva (1188 fő), Szolyva (1099 fő), Újdávidháza (1046 fő), Mezőterebes (1043 fő), Dragabártfalva (990 fő), Kölcsény (981 fő), Gorond (968 fő), Patakos (916 fő) stb. (5. ábra).

A mai Kárpátalja Beregi területének déli és délnyugati részén, a legtöbb településen a református hívek száma a legmagasabb (5. ábra). Ezekben a településeken valószínűleg azért figyelhető meg a reformátusok nagyobb számban, mert a megye ezen része többnyire magyar lakta terület. A térkép alapján a következő településeken éltek a legnagyobb számban reformátusok: Nagydobrony (2163 fő), Vári (2088 fő), Nagyberég (1461 fő), Dercen (1136

fő), Mezőkaszony (994 fő), Csongor (981 fő), Kisdobrony (937 fő), Badaló (917 fő), Bótrágy (896 fő), Beregújfalú (885 fő), Barkaszó (802 fő) stb. (5. ábra).

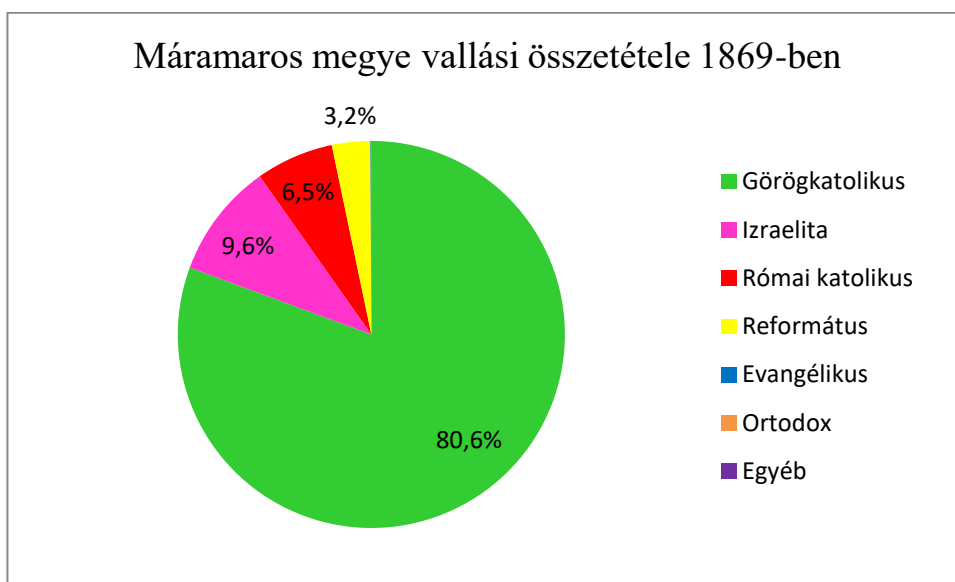
5. ábra. Bereg vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

Máramaros vármegye a mai Kárpátalja keleti részét foglalta magába. A vármegyében 10 járás volt, Máramarossziget központtal. Ma Kárpátaljához Máramaros

vármegye északnyugati része tartozott. Az említett részhez az Ökörmezői, Dolhai, Huszti, Técsői, Taracvizi, Tiszavölgyi és Szigeti járások tartoztak. A vármegye délkeleti területei ma Romániához tartoznak. A Visói, Izavölgyi, Sugatagi és a Szigeti járás déli része kerültek át ehhez az országhoz (Molnár D., 2018).

Máramaros megye lakossága Bereg megyétől kicsit elmaradva 133 425 fő volt 1869-ben. Máramaros megyében is ugyan úgy, mint Bereg megyében a görögkatolikus lakosság aránya volt a legmagasabb. A lakosság 80,6%-a tartozott ehhez a valláshoz, mely 107 540 főt jelent. A második legnépesebb vallás az izraelita volt, számuk 12 863 fő, arányuk 9,6%. A lakosság mindössze 6,5%-a tartozott a római katolikus valláshoz (8628 fő), 3,2%-a pedig a reformátushoz (4284 fő). A megyében az evangélikusok (103 fő), egyéb vallásúak (7 fő) és ortodoxok száma elenyésző volt (6. ábra) (Sebők, 2023).

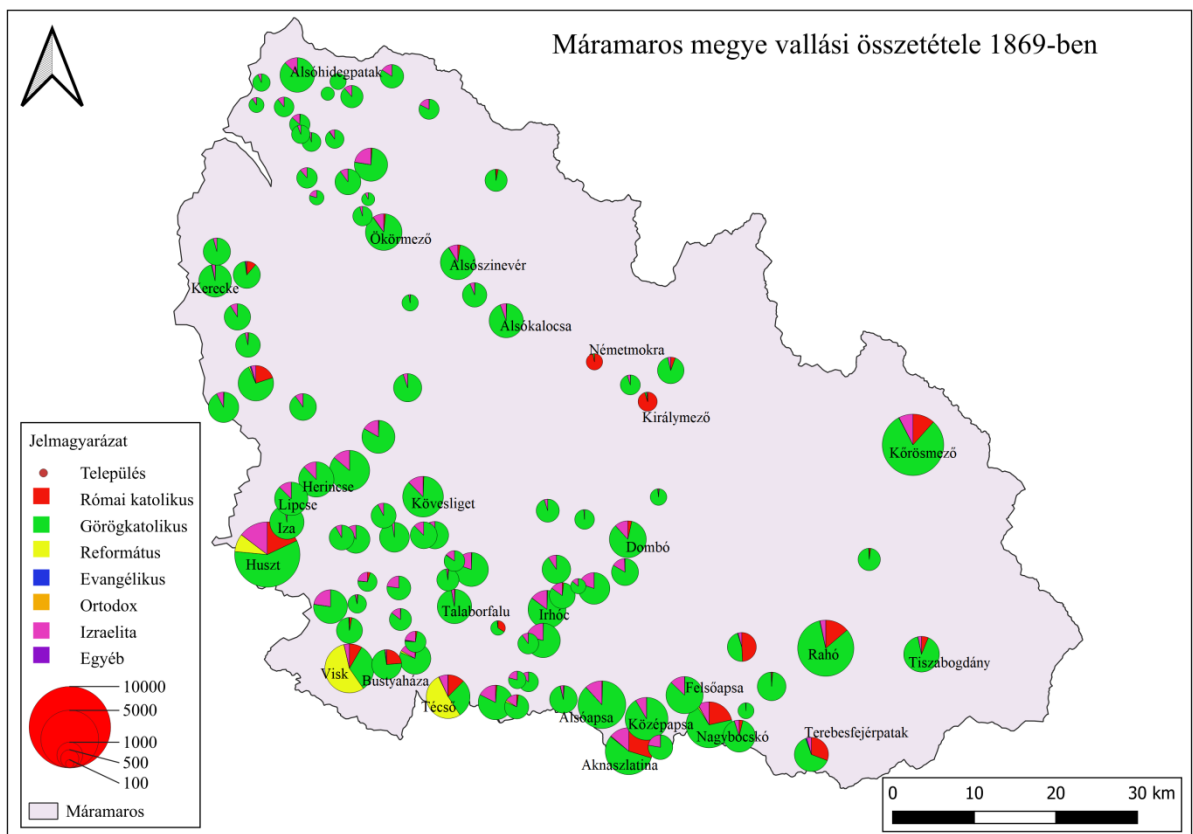

6. ábra. Máramaros megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban)

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A mai Kárpátalja Máramarosi területén a legtöbb településen a görögkatolikusok részaránya a legmagasabb (7. ábra). Az itt található településeken többnyire ruszin nemzetiségűek éltek, akik a görögkatolikus vallást gyakorolták. Továbbá megemlítek néhány olyan települést, ahol a legnagyobb számban éltek görögkatolikusok: Alsóapsa (3000 fő), Középpapsa (2517 fő), Nagybocksó (2209 fő), Kövesliget (2162 fő), Herincse (2100 fő), Irhóc (1830 fő), Felsőapsa (1801 fő), Dombó (1738 fő), Tiszabogdány (1733 fő), Talaborfalu (1714 fő), Iza (1713 fő), Lipcse (1643 fő), Alsókalocsa (1640 fő), Alsószinevér (1622 fő), Alsóhidegpatak (1574 fő), Kerecke (1548 fő), Terebesfejrpaták (1112 fő) stb. (7. ábra).

A megye területén található két olyan település, ahol a református vallás dominál, ezek Visk (2026 fő) és Técső (1497 fő). Visken a lakosság 56%-a, Técsőn a lakosság 52%-a tartozott a református felekezethez. Megfigyelhető még két olyan település, ahol a római katolikusok éltek a legnagyobb számban. Németmokra lakosságának 97%-a (391 fő), Királymező lakosságának pedig 95%-a (522 fő) a római katolikus vallást gyakorolta (7. ábra).

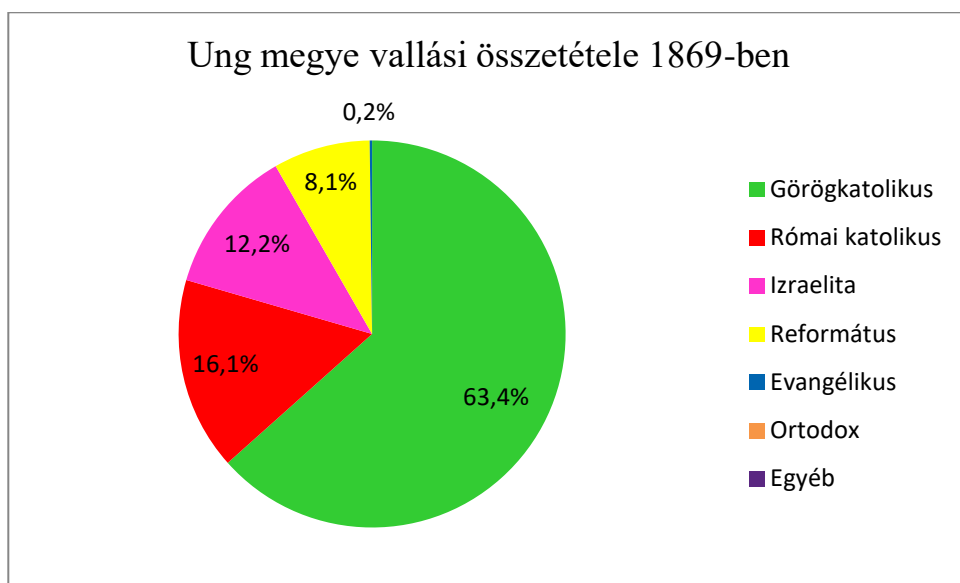

7. ábra. Maramaros vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A mai Kárpátalja nyugati területeit foglalta magába **Ung vármegye**. A vármegyéhez tartozott 6 járás (Szobránci, Nagykaposi, Ungvári, Szerednyei, Perecsenyi és Nagybereznai járás) és egy rendezett tanácsú város (Ungvár). Az akkori Nagybereznai és Perecsenyi járások azonosak voltak a 2020-as közigazgatási felosztás előtti ugyanígy nevezett járásokkal. A Szobránci járás maradéktalanul a mai Szlovákiához tartozott. A Nagykaposi és az Ungvári járások területei Szlovákiához és a mai Kárpátaljához is tartoztak. A valamikori Nagykaposi járás keleti területei, valamint a Szerednyei járás az Ungvári járáshoz kerültek (Molnár D., 2018).

Az 1869-es évben Ung megye lakossága 76 502 fő volt. A lakosság legnagyobb része a görögkatolikus vallást gyakorolta, hasonlóan a fent jellemzett megyékhez. Számuk az összlakosságból 48 489 fő, arányuk 63,4%. Ung megyében a második legnépesebb vallás a római katolikus volt. A lakosság 16,1%-a tartozott ehhez a felekezethez, vagyis 12 329 fő. A harmadik helyen az izraeliták voltak 9299 fő, 12,2%-os aránnyal. Az izraelitáktól is kevesebben tartoztak a református felekezethez. A lakosságnak mindössze 8,1%-a volt református, mely 6186 főt jelent. Az evangélikusok mindössze 173-an voltak, ami a népesség 0,2%-át teszi ki. Az ortodoxok (20 fő) és egyéb vallásúak (6 fő) aránya ebben a megyében sem volt jelentős (8. ábra) (Sebők, 2023).

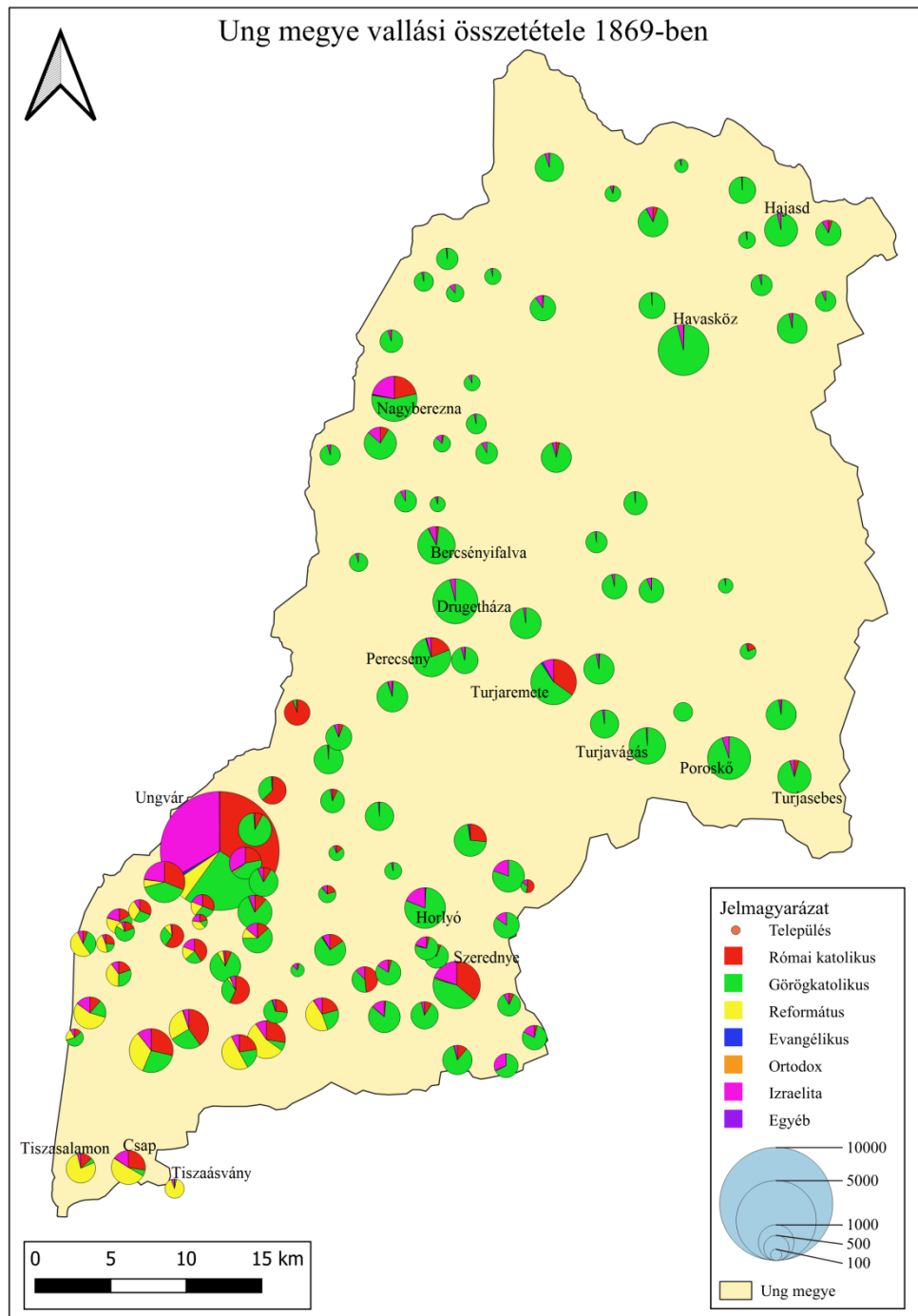
8. ábra. Ung megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban)

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A mai Kárpátalja Ungi területének középső és északi részén található településeken a görögkatolikusok részaránya a legmagasabb (9. ábra). A görögkatolikusok elterjedtségének oka, hogy a megye területének ezen részein a lakosság nagy része ruszin nemzetiségű volt. A térkép alapján következik néhány olyan település, ahol a legtöbb az említett vallásúak száma: Havasköz (1923 fő), Drugetháza (1516 fő), Poroskő (1367 fő), Horlyó (1043 fő), Turjavágás (1025 fő), Bercsényifalva (995 fő), Turjaremete (904 fő), Hajasd (821 fő), Turjasebes (781 fő) stb.

A terület déli részén fekvő településeken a görögkatolikusok aránya mellett jelentős még a reformátusok és római katolikusok száma (9. ábra).

A megye legdélebbi részén pedig meg kell említenünk 3 olyan települést, ahol a reformátusok aránya dominál. Ezek a települések a következők: Tizasalamon (522 fő), Csap (458 fő) és Tiszaásvány (266 fő). Tizasalamonban a népesség 78%-a a református vallást gyakorolta, Csapon a lakosság 51%-a református, Tiszaásványon pedig ez az arány 91% (9. ábra).

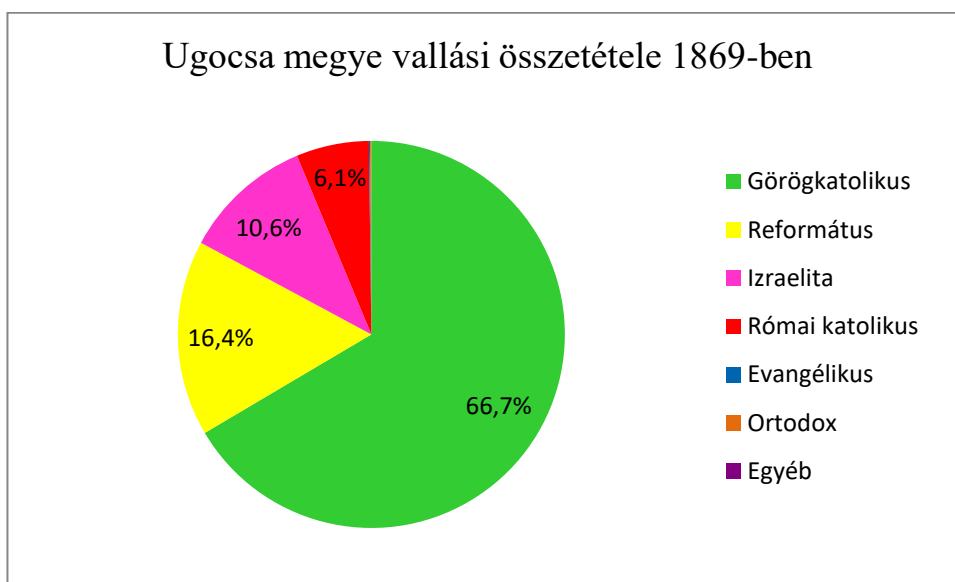

9. ábra. Ung vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

Az egykori **Ugocsa vármegye** mindössze 2 járást foglalt magába, ezek a Tiszáninneni és a Tiszántúli járások. Napjainkban a Tiszántúli járás délkeleti részét Románia birtokolja. A Tiszáninneni járás, a Tiszántúli járás északnyugati területei, valamint a Szatmár megyétől elcsatolt Nagypalád többségében a Nagyszőlősi járáshoz tartoznak (Molnár D., 2018).

Ugocsa megye lakosság száma 1869-ben 50 823 fő volt. Itt is ugyanúgy, mint a többi megyében a lakosság legnagyobb része, pontosan 66,7%-a, a görögkatolikus vallást gyakorolta, számuk 33 895 fő volt. Ugocsa megyében ugyanúgy, mint Bereg megyében a második legnépesebb vallás a református volt, arányuk 16,4%, számuk 8346 fő. Harmadik helyen 10,6%-kal az izraeliták (5406 fő) következtek, negyedik helyen pedig a római katolikusok (3087 fő), mindössze 6,1%-kal. A lakosok legkisebb része tartozott az evangélikus (49 fő), és ortodox (40 fő) vallásúak csoportjába (10. ábra) (Sebők, 2023).

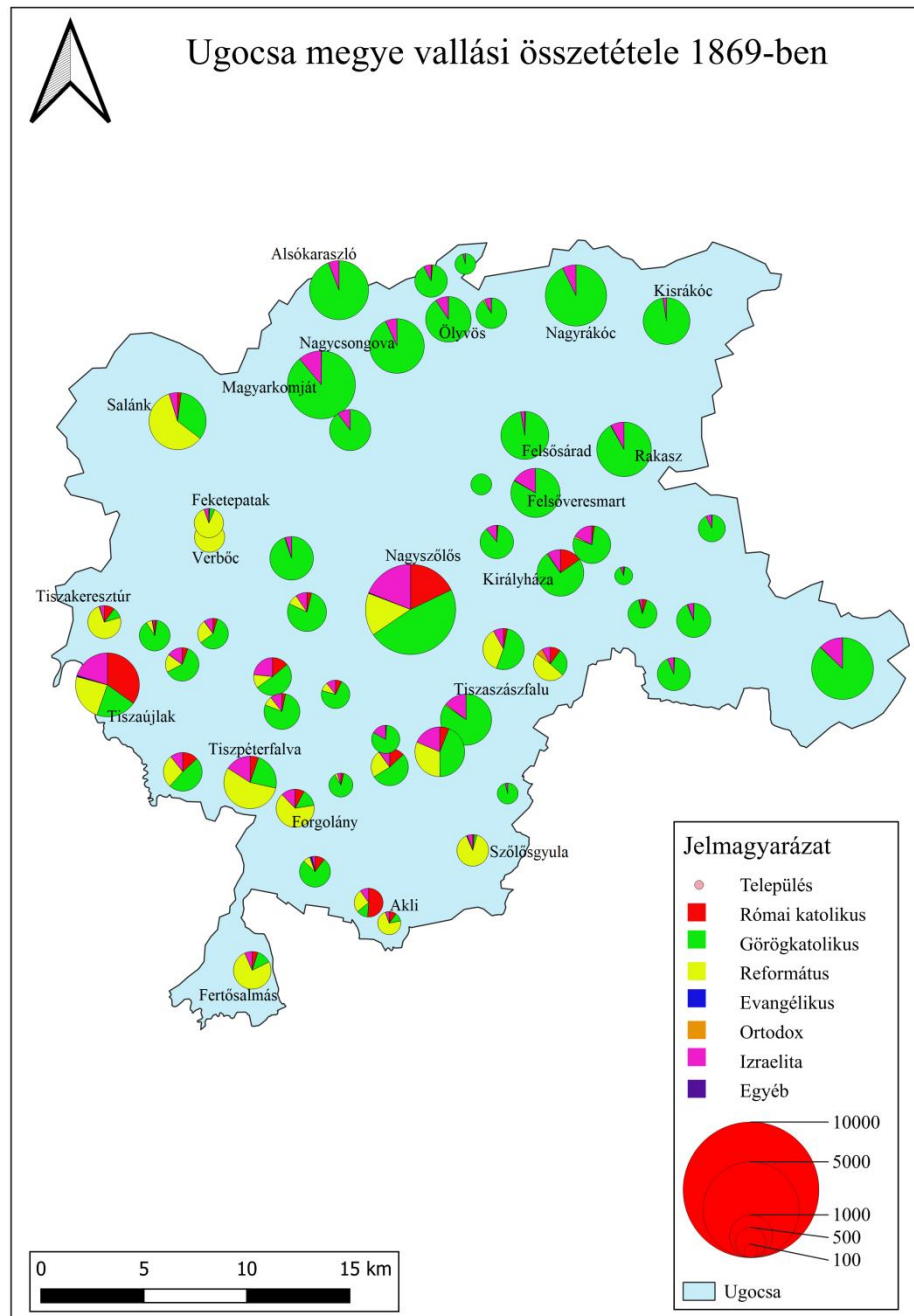
10. ábra. Ugocsa megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban)

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A mai Kárpátaljai Ugocsai területén majdnem minden településen a görögkatolikusok részaránya a legmagasabb. Meg kell jegyezni, hogy a következő településeken éltek a legnagyobb számban görögkatolikusok: Magyaromját (2220 fő), Nagyrákóc (1881 fő), Veléte (1801 fő), Alsókaraszló (1780 fő), Nagycsongova (1507 fő), Rakasz (1479 fő), Felsősarad (1205 fő), Tizzaszászfalu (1197 fő), Kistrákóc (1153 fő), Felsőveresmart (1088 fő), Ölyvös (1017 fő) stb. (11. ábra).

Néhány településen a reformátusok aránya magasabb, mint a görögkatolikusoké. Ilyen települések például azok, ahol a lakosság több mint a fele református vallású: Salánk (1054

fő), Tiszapéterfalva (832 fő), Fertősalmás (582 fő), Forgolány (514 fő), Szőlősgyula (485 fő), Tiszakeresztúr (441 fő), Feketepatak (408 fő), Verbóc (404 fő), Akli (210 fő) stb. (11. ábra).

11. ábra. Ugocea vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A mai Kárpátalja területéhez az egykori Szabolcs megyének csak egy kis része tartozik, mindössze három településsel (Eszeny, Szalóka, Tiszaágtelek). Az említett 3 település lakosság száma 2664 fő volt 1869-ben. A lakosság 91%-a református volt, mely

2422 fő. Az izraelita (4%), római katolikus (3,7%), görögkatolikus (1,2%) vallásokhoz a népesség csak egy kis része tartozott. Az evangélikus vallásnak mindössze 2 híve volt. Ortodoxok és egyéb vallásúak nem éltek a fent említett három településen (Sebők, 2023).

Hasonló Szatmár megye helyzete is. De itt mindössze egy település (Nagypalád) tartozik csak a mai Kárpátaljához. Nagypalád lakossága 1869-ben 1045 fő volt. Itt is a reformátusok voltak többségben, a népesség 92%-át ők tették ki, ez 960 személyt jelent. Az izraeliták 6%-kal (63 fő), a görögkatolikusok 2%-kal (21) voltak jelen. A római katolikusok száma mindössze 1 fő. Evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak nem éltek a településen (Sebők, 2023).

Következésképpen elmondhatjuk azt, hogy a fentebb elemzett négy megye mindegyikében a görögkatolikusok aránya a lakosság több mint a felét alkotja. Bereg és Ugocsa megyében a második legelterjedtebb vallás a református. Máramaros megyében a második leggyakoribb vallás az izraelita, Ung megyében pedig a római katolikus.

5.3. Kárpátalja városainak és városi jellegű településeinek vallási összetétele

Munkács (Bereg megye) lakossága 1869-ben 11 987 fő volt. A városban majdnem egyforma számban voltak jelen a görögkatolikusok és az izraeliták, mivel 4224 fő vallotta magát görögkatolikus vallásúnak, és 4033 fő izraelitának. Így a lakosság 35%-a görögkatolikus volt, 34%-a pedig izraelita. A római katolikusok száma 2624 fő volt, tehát a lakosság 22%-át alkották. A városban mindössze 982 református, és csak 118 evangélikus vallású ember élt. A reformátusok aránya 8% volt, az evangélikusoké pedig csak 1%. Csupán 6 fő tartozott az ortodox egyházhoz, egyéb vallásúak nem voltak (Sebők, 2023).

Beregszász (Bereg megye) lakossága 6272 fő volt. Munkáccsal ellentétben itt a legnagyobb arányban reformátusok éltek. Összesen 2814 református ember élt Beregszászban, ami a lakosság 45%-a. A római katolikusok és az izraeliták számában nem volt nagy különbség, 1531 fő tartozott a római katolikus felekezethez, és 1177 fő az izraelita felekezethez. Ezáltal a lakosság 24%-a római katolikus, 19%-a pedig izraelita vallású volt. A görögkatolikus felekezethez 718 fő tartozott, ami az összlakosságból 11%. Mindössze 32 fő volt evangélikus vallású, ortodoxok és egyéb vallásúak pedig nem éltek a városban (Sebők, 2023).

Szolyva (Bereg megye) lakossága 1869-ben 1540 fő volt, melyből 1099 személy görögkatolikus vallású volt. Tehát a lakosság nagy része, 71%-a az említett egy felekezethez tartozott. Második legnépesebb vallás az izraelita volt, 284 fő, tehát a lakosság 18%-a. A

római katolikusok aránya csupán 9% volt, mely 143 főt jelent. Mindössze 8 fő tartozott az evangélikus valláshoz, 6 fő pedig a reformátushoz. Ortodoxok és egyéb vallásúak ebben a városban sem éltek (Sebők, 2023).

Ilosván (Bereg megye) 1869-ben csupán 945 fő élt. A lakosság túlnyomó része, 88%-a a görögkatolikus felekezethez tartozott, az összlakosságból ez 831 főt jelent. A görögkatolikusoktól jóval kisebb számban éltek itt izraeliták (81 fő) és római katolikusok (30 fő). Az izraeliták aránya 9% volt, a római katolikusoké pedig 3%. Református vallásúnak csupán 3 fő vallotta magát. Evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak nem voltak a városban (Sebők, 2023).

Volóc (Bereg megye) lakosság száma 660 fő volt. Ebben a városban is az emberek legnagyobb része görögkatolikus vallású volt, pontosan 599 fő, mely a lakosság 90%-a. Második legnépesebb vallás jóval elmaradva az elsőtől, az izraelita. Számuk 43 fő, arányuk az összlakosságból 7% volt. Mindössze 13 személy volt római katolikus vallású, és 5 személy református. Evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak nem éltek a városban (Sebők, 2023).

Bátyu (Bereg megye) lakossága a vizsgált évben 655 fő volt. A legtöbb személy református vallású volt, pontosan 581 fő, vagyis a lakosság 89%-a. A további felekezetekhez jóval kevesebb személy tartozott. Mindössze 30 fő, vagyis 5% vallotta magát görögkatolikusnak. A településen egyforma számban éltek római katolikusok (22 fő) és izraeliták (22 fő). Evangélikusok és ortodoxok itt sem éltek (Sebők, 2023).

Huszt (Máramaros megye) lakossága 6413 fő volt 1869-ben, melyből 3751 fő, azaz a város lakosságának több mint a fele, 58%-a görögkatolikus vallású volt. A római katolikusok és az izraeliták aránya között nem nagy eltérés mutatkozott. 1154 fő vallotta magát római katolikusnak, 936 fő pedig izraelitának, tehát előbbiek aránya 18%, utóbbiaké pedig 15% volt. Utolsó helyen voltak a reformátusok, mindössze 568 fő (9%). Evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak nem éltek a településen (Sebők, 2023).

Kőrösmezőn (Máramaros megye) 1869-ben 5676 fő élt. A lakosság nagy része, 81%-a görögkatolikus vallású volt, ez 4580 személyt jelent. Római katolikusok és izraeliták jóval kevesebben éltek itt. A római katolikus hívek száma 660 fő volt, mely a lakosság 12%-át képezi, az izraelitáké pedig 427 fő, mely 7%-ot jelent. A reformátusok (6 fő) és evangélikusok (3 fő) száma nagyon csekély, ortodoxok és egyéb vallásúak nem is éltek a városban (Sebők, 2023).

Rahó (Máramaros megye) lakosság száma 4745 fő volt. Ugyanúgy, mint Kőrösmezőn, itt is a lakosság nagy része, 3926 fő, ami a lakosság 83%-a a görögkatolikus felekezethez

tartozott. Jóval kevesebb volt a római katolikusok száma, 654 fő, arányuk az összlakosságból 14%. Az izraelita felekezethez mindössze 157 fő tartozott, ami a népességből csupán 3%-ot jelent. Elenyésző volt a református vallásúak száma - 8 fő. Evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak nem éltek a városban (Sebők, 2023).

Visk (Máramaros megye) lakossága 1869-ben 3616 fő volt. Visk lakosságának több mint a fele, 2026 személy református vallású volt, így ők adták a lakosság 56%-át. Őket követték 32%-kal, ami 1156 főt jelent, a görögkatolikusok. Jóval kevesebb volt a római katolikus hívek száma 303 fő (8%), és az izraelitáké 129 fő (4%). Csupán 2 fő tartozott az evangélikus felekezethez, ortodoxok pedig nem is éltek a városban (Sebők, 2023).

Aknaszlatinán (Máramaros megye) a vizsgált évben 3327 fő élt. A legtöbb ember, 1865 fő görögkatolikus vallású volt, így a lakosság több mint a fele, 56%-a tartozott ehhez a felekezethez. A következő legnépesebb felekezet a római katolikus, számuk 987 személy volt, arányuk 30%. Aknaszlatinán izraelita vallásúnak 459 fő vallotta magát, ami a lakosság 14%-át jelenti. A városban csak 12 személy volt református, 4 személy pedig evangélikus vallású. Ortodoxok itt sem éltek (Sebők, 2023).

Técső (Máramaros megye) lakosságszáma 1869-ben 2877 fő volt. Ugyanúgy, mint Visken, a lakosság több mint a fele a református vallást gyakorolta. Az összlakosságból 1497-en tartoztak az említett egyházhoz, vagyis a lakosság 52%-a. A második legnépesebb vallás a görögkatolikus volt, 819 személy tartozott ide, arányuk 29%. Ezután következtek a római katolikusok (356 fő), majd az izraeliták (197 fő). A római katolikusok alkották a lakosság 12 %-át, az izraeliták pedig 7%-át. Técsőn csupán 7 ember vallotta magát evangélikusnak, 1 ember pedig az egyéb vallásúak csoportjába tartozott. Ortodoxok ebben a városban sem éltek (Sebők, 2023).

Ökörmezőn (Máramaros megye) 1869-ben 2012 ember élt. A lakosság nagy része, 88 %-a görögkatolikus vallású volt, számokban ez 1775 személyt jelent. A görögkatolikusoktól jóval elmaradva következtek az izraeliták 9%-os aránnyal, azaz mindössze 193 fő. Ökörmezőn római katolikusok 33-an, reformátusok pedig csupán 11-en éltek. Evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak itt nem is éltek (Sebők, 2023).

Bustyaháza (Máramaros megye) lakosságszáma 1333 fő volt. Bustyaházán is, mint a legtöbb településen a görögkatolikusok aránya dominált. 986 személy, vagyis a lakosság 74%-a tartozott az említett felekezethez. A római katolikus hívek száma 317 fő volt, mely 24%-ot jelent az összlakosságból. A többi felekezethez az előbbieknél jóval kevesebb személy tartozott, mivel csak 19-en voltak izraeliták, 10-en reformátusok, és egyetlen 1 fő evangélikus vallású. Az ortodox vallásnak itt sem voltak képviselői (Sebők, 2023).

Ungvár (Ung megye) lakossága 1869-ben 11 017 fő volt. A városban három vallás dominált a lakosság körében, melyek aránya majdnem hasonló. A legnépesebb vallások a római katolikus, és az izraelita volt. Arányuk majdnem megegyezett, mivel a lakosság 34%-a római katolikus vallású volt, mely pontosan 3784 főt jelent, 33%-a pedig izraelita, mely személyekben kifejezve 3679 fő. A harmadik legnépesebb vallás a görögkatolikus, ehhez a felekezethez 2826 személy tartozott, vagyis a lakosság 26%-a. Az említett értékektől jóval alulmaradva a reformátusok következnek 6%-kal, mely 617 embert jelent. A városban mindössze 91 evangélikus, 14 ortodox, és 6 egyéb vallású személy élt (Sebők, 2023).

Szerednye (Ung megye) lakosságszáma a vizsgált évben 1748 fő volt. A lakosság körében két vallás dominált, mivel 754 görögkatolikus és 631 római katolikus vallású ember élt itt. Így a lakosság 43%-a görögkatolikus, 36%-a pedig római katolikus volt. Őket követték az izraeliták, számuk 345 fő, arányuk 20%. Szerednyén kizárólag 13 fő vallotta magát reformátusnak, 5 ember pedig evangélikusnak (Sebők, 2023).

Nagybereznán (Ung megye) 1869-ben 1596 fő élt. A lakosság több mint a fele (896 fő), 56%-a görögkatolikus vallású volt. Őket követték majdnem megegyező számban az izraeliták – 348 fő, és a római katolikusok – 341 fő. A lakoságnak így a 22%-a az izraelita, 21%-a pedig a római katolikus felekezethez tartozott. A református hívek száma mindössze 6, az evangélikusoké pedig 5 személy volt. Ortodoxok nem éltek a településen (Sebők, 2023).

Perecseny (Ung megye) lakosságszáma 1869-ben 1205 fő volt. A lakosság nagy része, vagyis 76%, ami 920 személyt jelent, görögkatolikus vallású volt. Aztán következtek 228 fővel a római katolikusok, arányuk 19%. Izraelita vallásúak csupán 51-en voltak, reformátusok 4-en, evangélikusok pedig 2-en (Sebők, 2023).

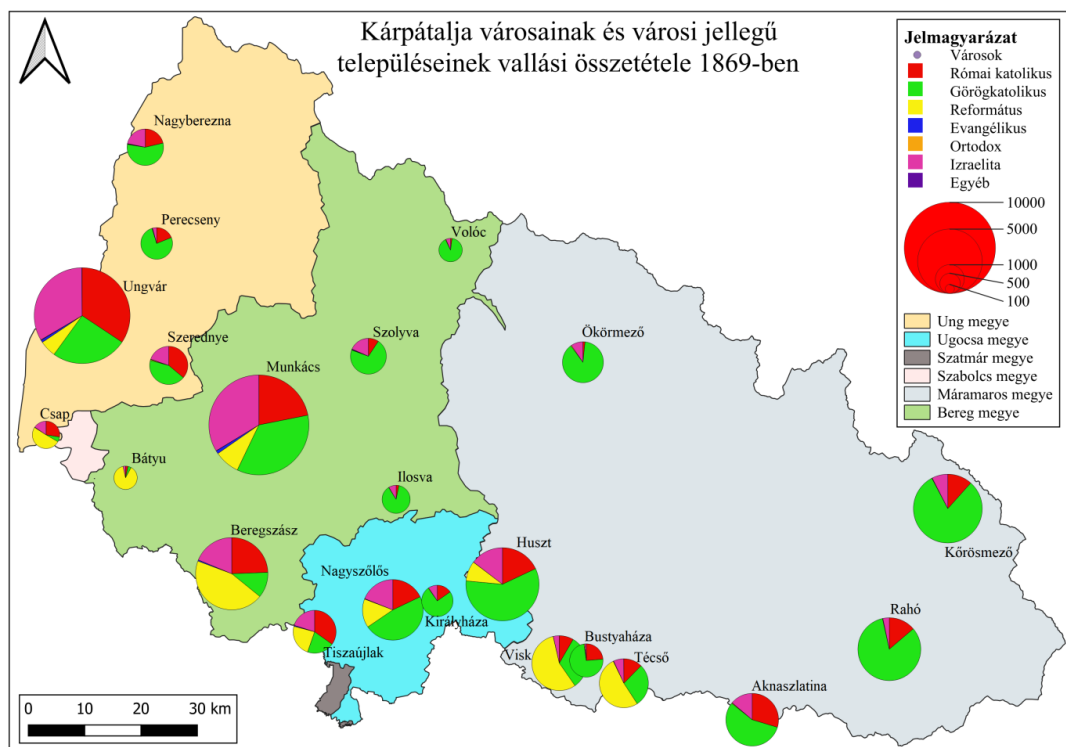
Csap (Ung megye) népességszáma a vizsgált évben 902 fő volt. Viskhez és Técsőhöz hasonlóan itt is a legtöbb ember református. A lakosság fele, tehát 51%-a református vallású ami számokban 458 személyt jelent. Utánuk következtek 248 fővel a római katolikusok, ami 27%. Aztán a 139 fős izraelita közösség, akik így 15%-ot jelentettek, majd az 53 görögkatolikus, akik aránya 6% volt. Az evangélikusok száma csupán 4 fő volt, ortodoxok pedig nem éltek a településen (Sebők, 2023).

Nagyszőlős (Ugocsa megye) lakossága 4406 fő volt. A város lakosságának 48%-a tartozott a görögkatolikus felekezethez, számuk 2098 személy, így az értékek alapján ez volt a vezető vallás. A következő három vallás hasonló értékekkel bírt. A lakoságból 834-en izraeliták, 788-an római katolikusok, és 676-an reformátusok voltak. Így az izraeliták aránya 19%, a római katolikusoké 18%, a reformátusoké 15% volt. A városban csak 10 fő tartozott az evangélikus egyházhoz. Ortodoxok és egyéb vallásúak itt sem éltek (Sebők, 2023).

Tiszaújlak (Ugocsa megye) lakosság száma 1869-ben 2211 fő volt. Itt legnagyobb számban római katolikusok éltek. A fentebb elemzett városok közül, Ungvár esetében volt még megfigyelhető, hogy a római katolikus a vezető vallás. Tehát az említett valláshoz tartozott 771 személy, vagyis a lakosság 35%-a. A következő három vallás híveinek száma majdnem megegyezett. Az összlakosságból 526 fő, vagyis 24% tartozott a református valláshoz. Görögkatolikusnak 453 személy vallotta magát, ami a lakosság 20,5%-a. Az izraelita felekezethez 445 személy tartozott, ami 20%-ot jelent. A településen 15 evangélikus és 1 ortodox vallású ember élt (Sebők, 2023).

Királyházán (Ugocsa megye) a vizsgált évben 1179 fő élt. A lakosság nagy része, vagyis 75%-a görögkatolikus vallású volt, ez 883 személyt jelent. Második helyen 180 fővel, 15%-kal következtek a római katolikusok. Ezek után 110 fővel 9%-kal az izraeliták. Mindössze 6 fő vallotta magát reformátusnak. Királyházán evangélikusok, ortodoxok és egyéb vallásúak nem éltek (Sebők, 2023).

A vallási összetétel jellemzésében megfigyelhetjük azt, hogy 1869-ben a legtöbb városban és városi jellegű településen a lakosság nagy része görögkatolikus vallású volt. Mindössze néhány olyan település van, ahol nem a görögkatolikusok aránya a legmagasabb, ilyen például Ungvár és Tiszaújlak, ott a római katolikusok aránya dominált. Beregszászban, Viskan, Técsőn, Bányuban és Csapton pedig a reformátusok aránya volt magasabb a többi felekezettel szemben (12. ábra).

12. ábra. Kárpátalja városainak és városi jellegű településeinek vallási összetétele 1869-ben

Forrás: Saját szerkesztés, Sebők László, 1869 alapján

A fentebb elemzett települések közül a legtöbb görögkatolikus vallású ember, pontosan 4580 fő Kőrösmezőn élt, a legkevesebb pedig Csapon, csupán 53 fő. Mivel Kőrösmezőn élt a legtöbb görögkatolikus felekezetű ember, így 1824-ben a helyiek meg is építették a "Sztrukovszka" fatemplomot. A nevezetes fatemplomot ma a görögkatolikusok és a pravoszlávok közösen használják (www.karpataljainepfoiskola.hu, 2024). Említésre méltó számban éltek még görögkatolikusok a következő városokban: Munkács (4224 fő), Rahó (3926 fő), Huszt (3751 fő), Ungvár (2826 fő) és Nagyszőlős (2098 fő).

A következő vallás az izraelita, melynek legtöbb híve Munkácson élt, konkrétan 4033 személy, legkevesebb pedig Bustyaházán, csupán 19 fő. Munkács számos éven át a magyar ajkú zsidóság jelentős központja volt. Ukrajnából és Galíciából a 17. század környékén zsidó emberek érkeztek Munkácsra és környékére. Az ide érkezők új közösséget hoztak létre. 1741-ben Munkácson megalakult a zsidó hitközség, akik zsinagógát is kaptak. Ezek után a zsidó közösség bővülése volt megfigyelhető (Ajpek - Molnár, 2023). Jelentős számban éltek még izraeliták Ungváron, 3679 fő. A következő városokban ezen vallás tagjai már kevesebb számban voltak megfigyelhetőek, de az elsők közt szerepelnek: Beregszász (1177 fő), Huszt (936 fő) és Nagyszőlős (834 fő).

Római katolikusok legnagyobb számban Ungváron éltek, ott 3784 fő tartozott ehhez a felekezethez. Volócon pedig a legkevesebb római katolikus vallású ember élt, mindössze 13 fő. Az említett vallás képviselői számottevően a következő városokban éltek még: Munkácson (2624 fő), Beregszászban (1531 fő), Huszton (1154 fő) és Aknaszlatinán (987 fő).

A legnagyobb református közösség Beregszászban élt, mivel a városban 2814-en tartoztak ehhez a felekezethez. A legkevesebb református vallású személy Ilosván élt, csupán 3 fő. Említésre méltó még a reformátusok száma a vizsgált évben Visken (2026 fő), Técsőn (1497 fő), Munkácson (982 fő), Nagyszőlősen (676 fő) valamint Ungváron (617 fő).

1869-ben az evangélikus egyházhoz tartozó személyek száma egész Kárpátalja területén elenyésző volt. A legtöbb evangélikus vallású ember Munkácson élt, számuk 118 fő. Megemlíthető még Ungvár ahol 91 fő, és Beregszász ahol 32 fő, aki az evangélikus egyházhoz tartozott. Néhány fentebb elemzett településen egyáltalán nem éltek ehhez a valláshoz tartozó emberek, ilyenek: Ilosva, Volóc, Huszt, Rahó, Ökörmező és Királyháza is.

Ortodox vallásúak még kevesebben voltak, mint evangélikusok. Az elemzett települések közül csak Ungváron élt 14 ortodox vallású ember, Munkácson 6 és Tiszaújlakon 1. A többi településen egyáltalán nem éltek ehhez a felekezethez tartozó emberek.

6. FEJEZET

A TÉMA ALKALMAZÁSA A KÖZÉPISKOLAI OKTATÁSBAN

6.1. Általános tudnivalók a földrajz szakköréről

Számos tanuló lelkesedik a földrajz iránt, de a hagyományos tanórai keretek között nehezen boldogulnak a kötelező tanulással. A földrajz szakköri foglalkozások ideális lehetőséget biztosítanak a kíváncsiság kielégítésére, a felfedezésnek és a játékos tanulásnak, ahol a tanulók szabadon merülhetnek el a Földünk csodái között. Azért szeretik a tanulók a szakköröket, mert ez nem egy kötelező foglalkozás, itt nincs felelés, nem kell készülni rá, nem kell jegyzetelni, de hasznos tudással és élményekkel gazdagodnak. Ezekon a foglalkozásokon több idő jut olyan érdekes kérdések megbeszélésére melyekre a tanulók kíváncsiak. Itt az a cél, hogy a tanulók minden feladatot egyénileg végezzenek el. A csoportos munkáknál megtanulnak együtt dolgozni és felelősséget vállalni a feladatért és egymásért (Makádi, 2020).

A földrajzi szakkörök lehetnek: földrajzi, helytörténeti, hidrológiai, turisztikai stb. A szakkör szervezésekor kötelező figyelembe venni a diákok közös érdekeit, felkészültségét és életkorát (Kaszijanek, 2017).

Egy foglalkozáson a létszámot illetően a legoptimálisabb 15-20 tanuló részvétele. A szakkörön résztvevő tanulók száma attól függ, hogy milyen a tanulók érdeklődési köre a földrajz területein belül. A tanárnak gondosan fel kell készülnie a csoportos órára, melynek érdekesnek és rövidnek kell lennie (Kaszijanek, 2017).

A szakkör témaköre épülhet a tervben megtalálható egyes témákra, vagy a tanulók egyéni érdeklődése szerint. A tanárnak legalább havonta két szakkört kell terveznie. A tanulók egyéni érdekei alapján választja ki a tanár a tanulás módszerét, mely lehet elméleti és gyakorlati kombináció, csoportos és egyéni tevékenység vagy kreatív feladat (Kaszijanek, 2017).

A terv fél évre vagy egy évre készül, melynek tartalmaznia kell társadalmilag hasznos munkát is. A szakkör munkatervének tartalmaznia kell a következőket:

1. A foglalkozás témája
2. A foglalkozás formája
3. A szakkör időpontja
4. A frontális munka tartalma és módszerei
5. Az egyéni munka tartalma és módszerei

6. A munka értékelési formája (Kaszijanek, 2017).

A földrajz szakkör fő pedagógiai céljai:

- a tanulók földrajzi ismereteinek bővítése, elmélyítése, fejlesztése és érdeklődése a téma iránt;
- a tanulók kognitív képességeinek, valamint önállóságuk, földrajzi gondolkodásuk és kreativitásuk fejlesztése;
- a tanulók nevelése és személyiségének fejlesztése;
- a hazaszeretetre és a szülőföld iránti szeretetre való nevelés;
- az ökológiai kultúra kialakítása és a környezettudatosságra való nevelés;
- a tanulók szabadidejének megszervezése;
- az egészséges életmód alapjainak megteremtése, valamint a tanulók ismereteinek bővítése (Topuzov et al., 2012)

6.2. A téma alkalmazása tanórán és földrajz szakkörön

A következő részben ismertetjük azt, hogy hogyan alkalmazhatóak a kutatási eredményeink egy földrajz óra vagy földrajz szakkör keretein belül.

Óravázlat

1. Tanítás helye, ideje: 8. osztály

2. Oktató: Kornicki Ádám

3. Az óra témája: Ukrajna és a világ lakosságának vallási összetétele

4. Az óra célja:

- **oktatási:** megismertetni a tanulókkal a világ és Ukrajna felekezeti összetételét
- **nevelési:** felhívni a tanulók figyelmét arra, hogy tartsuk tiszteletben egymás vallási

hovatartozását

5. Szemléltető eszközök: tankönyv, atlasz, a világ politikai térképe

6. Az óra típusa: kombinált típusú óra

Az óra menete:

Szerke- zeti elem	Tartalmi rész	Módszer	Eszköz	Idő
I.	<p>Szervezés:</p> <p>- Köszönés: a tanár az osztályba lépve köszön a tanulóknak, „Jó napot (Jó reggelt) kívánok!”, válaszul az osztály tanulói is köszönnek a tanárnak, „Jó napot (Jó reggelt) kívánunk!”</p> <p>- A napos jelentése: a táblánál a napos jelenti az osztály létszámát, hiányzik-e valaki, vagy mindenki jelen van.</p>	Szóbeli		1 perc
II.	<p>Ellenőrzés/számonkérés: a tanár frontális feleltetéssel leellenőrzi a múlt óra anyagát.</p>	Élőszó		10 perc
III.	<p>Aktualizálás:</p> <p>Az osztályzás után a tanár elmondja, hogy mit tanultak az elmúlt tanórákon, valamint a mai tanórán mivel fognak megismerkedni.</p> <p>- Az elmúlt órán Ukrajna lakosságának etnikai összetételéről tanultunk.</p> <p>- A mai óránk témája: Ukrajna és a világ lakosságának vallási összetétele.</p>	Tanári elbeszélés		2 perc
IV.	<p>Új téma feldolgozása:</p> <p>Napjainkban a vallások a földrajzi felosztás szerint lehetnek világ-, regionális-, lokális- és helyi vallások.</p> <p>A világvallások a következők:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kereszténység • katolicizmus • ortodoxia (pravoszláv vallás) • protestantizmus • iszlám (muzulmán vallás) 	Tanári elbeszélés	Tan- könyv, Atlasz, gyakorló füzet, a világ politikai térképe	25 perc

	<ul style="list-style-type: none"> • buddhizmus <p>Ukrajna egy többfelekezeti állam. Az országban több mint 34 ezer vallási közösség működik. Rendelkezik egyházi iskolákkal, kolostorokkal, egyházi szervezetekkel, amelyek több mint száz felekezethez, irányzathoz, mozgalomhoz tartoznak.</p> <p>Ukrajna fő vallása a kereszténység, egy 2015-ös felmérés szerint a lakosság 92 %-a keresztény.</p> <p>Az országban megtalálható az ortodoxia, katolicizmus és protestantizmus. A lakosság $\frac{3}{4}$ része a pravoszláv vallást gyakorolja. Ukrajna szinte minden részén élnek pravoszlávok, de a legtöbben a Poliszján, Podólián valamint Ukrajna középső és keleti területein.</p> <p>A lakosság 8 %-a tartozik a görögkatolikus egyházhoz, melynek több mint 95 %-a Lviv, Ternopil, Ivano-Frankivszk és Kárpátalja területén él.</p> <p>A római katolikus és a protestáns egyházhoz is a lakosság mindössze 1 %-a tartozik.</p> <p>Ukrajnában vannak, akik az iszlám, judaizmus és buddhizmus felekezetekhez tartoznak.</p> <p>Fontosnak tartom megemlíteni még saját régióink vallási összetételét. Kárpátalján a lakosság legnagyobb része ortodox, akiket követnek a görögkatolikusok, majd a reformátusok, római katolikusok. Kisebb számban, de vidékünkön megtalálhatóak a baptisták, a Jehova Tanúi és az adventisták.</p> <p>Érdekességként szeretnék említést tenni arról, hogy Kárpátalján nem mindig ilyen sorban követték egymást a felekezetek, a lakosság</p>			
--	--	--	--	--

	<p>vallási hovatartozása alapján.</p> <p>Kárpátalja mai területén 1869-ben 403 966 fő élt, a lakosság felekezeti aránya a következőképpen alakult:</p> <ul style="list-style-type: none"> • görögkatolikus - 66,88% • református – 13,33% • izraelita – 10,86% • római katolikus – 8,69% • evangélikus – 0,18% <p>Az ortodoxok és egyéb vallásúak jóval alul maradtak a többi valláshoz képest, számuk jóval 100 fő alatt maradt.</p>			
V.	<p>Összefoglalás:</p> <p>A tanár a tanulókkal együtt eleveníti fel/ismételi meg, mit is tanultak az adott órán.</p>			5 perc
VI.	<p>Házi feladat: elolvasni az 57. paragrafust, megtanulni a füzetből a jegyzetet!</p>	Tanári elbeszélés	Könyv, füzet	2 perc

A földrajz szakkör előadásának vázlata

- A szakkör a **10. osztályban** valósul meg
- A szakkör vezetője: Kornicki Ádám
- Az szakkör témája: Kárpátalja területének vallásföldrajza 1869-ben
- Az szakkör célja:
 - *oktatási:* megismertetni a tanulókkal, hogy Kárpátalja területén 1869-ben őseink milyen vallásokat gyakoroltak
 - *nevelési:* felhívni a tanulók figyelmét arra, hogy ne a vallási hovatartozás alapján ítéljük meg embertársainkat
- A feladathoz szükséges eszközök: atlasz, Kárpátalja vaktérképe, grafit és színes ceruza, vonalzó, körző, szögmérő, számológép
- A szakkör típusa: elméleti és gyakorlati kombináció

Aktualizálás:

A téma rövid ismertetése

A mai Kárpátalja területe 895–1920 között a Magyar Királyság része volt. A mai Kárpátalja egyedi történelmi múlttal rendelkezik abból a szempontból, hogy a 20. század folyamán több hatalom fennhatósága alá is tartozott területe. Ezek a következők: Osztrák–Magyar Monarchia, a Magyar Népköztársaság, az első és második Csehszlovák Köztársaság, a Magyar Királyság, a Szovjetunió és Ukrajna. A hatalomváltások mindig változást jelentettek a közigazgatásban is, ilyenek például a települések elcsatolása vagy összevonása, alapítása és megszüntetése. A különböző hatalomváltások a népesség mindennapjaira, államnyelvére és vallási hovatartozásukra is hatással voltak.

Kárpátalja mai területén 1869-ben a következő vármegyék voltak megtalálhatóak: Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros, illetve egy-két település az egykori Szabolcs, illetve Szatmár vármegyéből. A jelenlegi szakkörön ezen megyék vallási összetételét ismertetem.

A vallásföldrajz lényegében a Föld lakosságának vallási térképét rajzolja fel. Vizsgálja, hogy hol milyen vallások a dominánsak, hogyan oszlanak el a hívek a különböző régiókban és országokban, és feltárja a vallás és a társadalmi-természeti környezet kölcsönhatásait. Ezen kívül a vallási hovatartozással kapcsolatos térbeli problémákkal is foglalkozik.

A mai Kárpátalja területén 1869-ben 403 966 fő élt. A lakosság több mint a fele 66,88%-a görögkatolikus vallású volt. A többi valláshoz jóval kevesebb személy tartozott. A reformátusok aránya mindössze 13,33%, az izraelitáké 10,86% volt. A negyedik helyen 8,69%-kal a római katolikusok voltak. A lakosságnak mindössze 0,18%-a tartozott az evangélikus valláshoz. Az ortodoxok és egyéb vallásúak jóval alul maradtak a többi valláshoz képest, számuk jóval 100 fő alatt maradt.

Gyakorlati rész:

Feladat: Kördiagram szekesztése Kárpátalja vaktérképén

A megadott táblázat adatait felhasználva készítsenek kördiagramokat, Kárpátalja jelenlegi 6 járási központjának vallási összetételéről, az 1869-es adatok alapján!

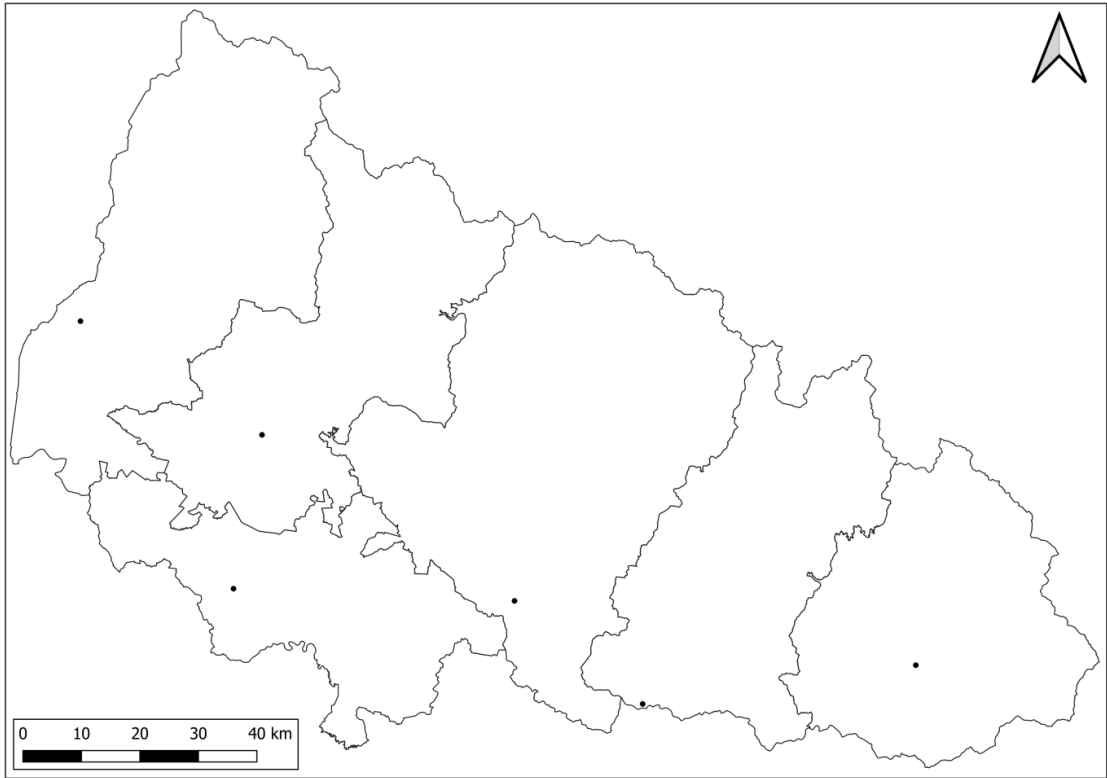
- a) Rajzoljatok körző segítségével minden városhoz egy kört! Az adott városhoz rajzolt kör sugara meg van adva a táblázatban, R (mm).
- b) Húzzátok meg a körök sugarait északi irányba!

- c) A körökben szögmérő segítségével rajzoljátok meg a körcikk szögeit, amely megfelel az összlakosság egy-egy vallási arányának! (A körcikk szögei meg vannak adva a táblázatban fokokban, α ($^\circ$)).
- d) A szögeket az óramutató járásával megegyező irányban ábrázoljátok, a legnagyobbtól a legkisebbig!
- e) Válasszatok minden valláshoz egy színt, majd szinezétek ki mindegyik körcikket a megfelelő színnel!
- f) A felekezetekhez tartozó színeket a térképen a jelmagyarázat részben tüntessétek fel!

1. táblázat

Kárpátalja járási központjainak adatai

Város neve	R (mm)	α ($^\circ$) Római katolikus,	α ($^\circ$) Görög- katolikus	α ($^\circ$) Refor- mátus	α ($^\circ$) Evangé- likus	α ($^\circ$) Orto- dox	α ($^\circ$) Izrae- lita	α ($^\circ$) Egyéb
Munkács	14	79	126	29	4	0	122	0
Ungvár	13	122	94	22	3	0	119	0
Huszt	10	65	209	32	0	0	54	0
Beregszász	10	86	40	162	2	0	68	0
Rahó	9	50	299	0	0	0	11	0
Técső	7	43	104	187	0	0	25	0
R – a kör sugara mm-ben α – a körcikk nagysága fokokban								

13. ábra. Kárpátalja járásainak vaktérképe

Forrás: Saját szerkesztés

KÖVETKEZTETÉSEK

A mai Kárpátalja területén 1869-ben 403 966 fő élt. A lakosság több mint a fele 66,88%-a görögkatolikus vallású volt. A többi valláshoz jóval kevesebb személy tartozott. A reformátusok aránya mindössze 13,33%, az izraelitáké pedig 10,86% volt. A negyedik helyen 8,69%-kal a római katolikusok voltak. A lakosságnak kizárólag 0,2%-a tartozott az evangélikus valláshoz. Az ortodoxok (70 fő) és egyéb vallásúak (14 fő) jóval alul maradtak a többi valláshoz képest, számuk kevesebb mint 100 fő.

A kapott eredmények alapján azt figyelhetjük meg, hogy a munkában elemzett négy megye mindegyikében a görögkatolikusok aránya a lakosság több mint a felét alkotja. A legnagyobb arányban Máramaros megyében éltek görögkatolikusok, mivel a lakosság 80,6%-a ehhez a valláshoz tartozott. Ugocsa megyében a lakosság 66,7%-a, Ung megyében 63,4%-a, Bereg megyében 57,5%-a volt görögkatolikus vallású. Bereg és Ugocsa megyében a második legelterjedtebb vallás a református volt. Bereg megyében református volt lakosság 22,7%-a, Ugocsa megyében pedig 16,4%-a. Máramaros megyében a második leggyakoribb vallás az izraelita, arányuk az össznépeességéből 9,6%, Ung megyében pedig a római katolikus, 16,1% volt.

A vallási összetétel jellemzésében megfigyelhetjük azt, hogy 1869-ben a legtöbb városban és városi jellegű településen a lakosság nagy része görögkatolikus vallású volt. Mindössze néhány olyan település van, ahol nem a görögkatolikusok aránya a legmagasabb, ilyen például Ungvár és Tiszaújlak, ott a római katolikusok aránya dominált. Beregszászban, Viskén, Técsőn, Bányuban és Csapton pedig a reformátusok aránya volt magasabb a többi felekezettel szemben.

Az elvégzett kutatás nem tekinthető teljesnek, a kutatás még bővíthető. Jövőbeli kutatási irányként a következőt jelölném meg: az 1869-es adatok összehasonlítása napjaink adataival.

ÖSSZEGZÉS

A munkában bemutatásra kerültek Ung-, Bereg-, Ugocsa- és Máramaros vármegyék történelmi áttekintése, valamint a Kárpátalján megtalálható legelterjedtebb vallási felekezetek. Átnéztünk, feldolgoztunk különböző szakirodalmakat, forrásokat melyek a munkánkhoz hasonló témát dolgoznak fel, vagy vallásföldrajzzal foglalkoznak. Ezek fontos támpontként szolgáltak kutatásunk során.

Kutatási módszereink a munka során:

- a statisztikai adatok feldolgozása, adatbázis létrehozása Excelben;
- területi lehatárolás, melynek következtében meghatároztuk a mai Kárpátalja 1869-es határvonalait;
- diagramok, saját térképek szerkesztése, melyet a QGIS programban végeztünk el.

Elvégeztük a különböző felekezetek részarányának bemutatását Kárpátalja területén. Az elemzésbe az akkori közigazgatási felosztás alapján, az Ung-, Bereg-, Ugocsa- és Máramaros megyék kerültek. A kapott eredményeket térképek és diagramok segítségével mutattuk be.

Az 1869-es adatok alapján Ung-, Bereg-, Ugocsa- és Máramaros vármegyében is a görögkatolikusok részaránya volt a legmagasabb, minden esetben 50% fölötti aránnyal. Míg Bereg és Ugocsa megyékben a második legnépesebb vallás a református volt, addig Ung megyében a római katolikus, Máramaros megyében pedig az izraelita vallásnak volt több híve.

A továbbiakban megvizsgáltuk még Kárpátalja városainak és városi jellegű településeinek a vallási összetételét. A kapott eredmények alapján elmondhatjuk azt, hogy a legtöbb városban és városi jellegű településen a lakosság nagy része a görögkatolikus felekezethez tartozott. Kivételt képeznek Ungvár és Tiszaújlak, ahol a római katolikusok aránya volt a magasabb. Beregszászban, Visken, Técsőn, Bányuban és Csapon viszont a reformátusok aránya dominált.

A munka utolsó részében elkészítettük egy földrajz óra és egy földrajz szakkör vázlatát, ahol a kapott eredményekre szeretnénk felhívni a tanulók figyelmét. Ez a téma nem csak történelmi ismereteket ad a tanulónak, hanem fejleszti a térbeli gondolkodásukat, valamint segíthet megérteni a mai Kárpátalja vallási és etnikai sokszínűségének gyökereit.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ajpek Orsi – Molnár Réka (2023): Tudták, hogy maguknak állítanak emléket, és ők lesznek az utolsó munkácsi magyar zsidó közösség.
- Bencze Imre (2000): Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. Egyházak a dualizmus korában. Az evangélikus egyház (1867–1918). In. Kollega Tarsoly István (főszerk.), (2000): Magyarország a XX. században. Babits Kiadó, Szekszárd.
- Bimba Brigitta (2017): Bereg vármegye politikai arculata a Hunyadiak korától 1648-ig. In. Zubánics László, Kocsis Mária (felelős szerk.), (2017): Historia est magistra vitae. Az I. Lehoczky Tivadar Helytörténeti és Néprajztudományi Konferencia anyagai. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest.
- Botlik József (1997): Hármaskereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646-1997). Hatodik síp alapítvány, új mandátum könyvkiadó, Budapest.
- Braun László (2021): A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai. In. Brenzovics László (szerk. biz. eln.), (2021): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. Monográfia. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász-Ungvár.
- Csarnai Márk: *A kárpátaljai magyar reformátusság kálváriája*. Kárpátalja.ma kárpátaljai magyar hírportál, 2021.
- Dövényi Zoltán (szerk.) (2012): A Kárpát-medence földrajza. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Dr. Kocsis Károly (2016): A Kárpát-medence történeti vallásföldrajza (10–21. század) In. Gál András - Frisnyák Sándor - Kókai Sándor (szerk.), (2016): Kárpát-medence történeti vallásföldrajza. Nyíregyháza-Szerencs.
- dr. Makádi Mariann (2020): A földrajztanítás szakmódszertani alapjai. Mielőtt tanítani kezdene... Egyetemi jegyzet, ELTE TTK FFI Földrajz szakmódszertani csoport, Budapest.
- Dusicza Ferenc (1999): A Magyarországi Református Egyház története. Kálvin Kiadó.
- Fodor Gyula (2019): Kárpátalja általános jellemzése. In. Berghauer Sándor és Sass Enikő (szerk.), (2019): A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégiája. Gáborprint, Beregszász.
- Gönczy Sándor (2009): Földtani viszonyok, domborzat. In. Baranyi Béla (szerk.), (2009): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest.

- Gulácsy Lajos (1998): Kárpátaljai Református Egyházkerület. In. Kacsur Gusztáv (szerk.), (1998): Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár.
- Gulyás László (2009): Kárpátalja története In. Baranyi Béla (szerk.), (2009): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest.
- Karpinecz Krisztián (2020): Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék UNGVÁR TÖRTÉNETE 1867–1914 KÖZÖTT Magiszteri dolgozat, Beregszász.
- Kaszijanek (Ігор Касіяник), Meszko (Володимир Мисько) (2017): Методика навчання географії (теоретичний аспект) Навчальний посібник. «Друкарня «Рута»», Кам'янець-Подільський.
- Katus László (2001): Vallások és egyházak a polgári Magyarországon. In. Enciklopédia Humana Egyesület. Kettős kötet. Az osztrák-magyar monarchia (1867-1918), Budapest.
- Kész Barnabás (2021): Északkelet-Magyarország középkora (a honfoglalástól 1526-ig). In. Brenzovics László (szerk. biz. eln.), (2021): Kárpátalja története. Örökség és kihívások. Monográfia. II. RF KMF – „RIK-U” Kft. Beregszász-Ungvár.
- Kocsis Károly (1999): A Kárpát-medence változó vallási térszerkezete In. Nemerkenyi Antal (főszerk.), (1999): Földrajzi Közlemények. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest.
- Lajos Mihály: *A Kárpátaljai Református Egyház helyzete*. KARPAT.IN.UA, 2023.
- Magyar Milán János (2015): Adalékok Udvarhelyszék etnikai- és vallásföldrajzához (Szakdolgozat), Miskolc.
- Majnek Antal (1998): A kárpátaljai római katolikus egyház története. In Kacsur Gusztáv (szerk.), (1998): Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár.
- Marosi István (2014): Görögkatolikus magyarok Kárpátalján. Közösségek és templomok. Szent Miklós Egyesület, Nagybégány-Beregszász.
- Mihók Richárd (2018): Helytörténet (Adalékok Kárpátalja területének középkori gazdaságtörténetéhez) Oktatási jegyzet. Ungvár.
- Molnár D. István (2013): A hatalomváltások hatása Kárpátalja népességszámának alakulására 1869-től napjainkig (Egyetemi doktori (PhD) értekezés). Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen.
- Molnár D. István (2018): Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig. Kalligram Kiadó, Budapest.

- Molnár D. István (2021): Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont. Kárpátalja.
- Molnár József – Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Kiadja a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- Molnár József (2009): Földrajzi fekvés., Éghajlati viszonyok., Vízrajzi adottságok. In. Baranyi Béla (szerk.), (2009): Kárpátalja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest.
- Orbán Zsófia (2018): Kárpátalja vallásföldrajza 1941-ben. Beregszász (Szakdolgozat).
- Pálházy László (2005): Az 1869. évi népszámlálás. In. Sebők László (szerk.), (2005): Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai. Nyomdai kivitelezés: PrimeRate Kft.
- Sebők László (2023): Kárpátalja településeinek etnikai és felekezeti adatai, 1870-2001. (Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet adatbázisa).
- Szabó György atya gondozásában (1999): Tövises út az egységhez. Fejezetek a kárpátaljai görög katolikus egyház történetéből. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.
- Tátrai Patrik – Molnár József – Kovály Katalin – Eröss Ágnes (2020): SUMMA 2017: a kárpátaljai magyarok demográfiai felmérése. In. Kárpátalja mozgásban: társadalmi változások és interetnikus viszonyok az Euromajdan után. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. Budapest.
- Topuzov (O.M. Топузов), Szamojenko (B.M. Самойленко), Visnikin (Л.П. Вішнікіна) (2012): Загальна методика навчання географії. ДНВП «Картографія», Київ.
- Veresegyházi Béla: *Bereg vármegye népessége és gazdasága a 16. században*. In. Történeti Földrajzi Közlemények. 11. Évfolyam, Különszám. a Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézete és az MTA Társadalomföldrajzi Tudományos Bizottság Történeti Földrajzi Albizottsága. Nyíregyháza, 2023, 78-86. old.

INTERNETES FORRÁSOK

- <http://www.szozat.org/index.php/eszme-es-tenyek/tartalommutato/8598-a-tortenelmi-magyarorszag-64-varmegyeje-maramaros-i-resz> (Letöltés ideje: 2023.11.25.)
- <https://decentralization.ua/areas/0312?page=4> (Letöltés ideje: 2023.08.10.)
- <https://docplayer.hu/10414971-Bevezetes-a-qgis-program-hasznalataba-osszealitotta-dr-siki-zoltan.html> (Letöltés ideje: 2023.11.26.)

- https://mult-kor.hu/20090127_ugocsa_non_coronat_a_legkisebb_varmegye_rovid_tortenete?print=1
(Letöltés ideje: 2023.09.11.)
- <https://ujhajtás.net.ua/a-karpataljai-romai-katolikus-egyhaz-toertenete/> (Letöltés ideje: 2024.05.06.)
- <https://www.evangelikus.hu/egyhazunk> (Letöltés ideje: 2023.09.25.)
- <https://www.karpataljainepfoiskola.hu/korosmezoi-fatemplom/> (Letöltés ideje: 2024.01.18.)
- https://www.ksh.hu/nepszamlalas/magyarorszag_i_nepszamlalasok_tortenete (Letöltés ideje: 2023.05.25.)

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. ábra. Kárpátalja járási felosztása és kistérségei a 2020-as közigazgatási reformot követően.....	10
2. ábra. Kárpátalja mai területe a történelmi Magyarország keretén belül	12
3. ábra. Kárpátalja népességének vallási összetétele 1869-ben (százalékban)	27
4. ábra. Bereg megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban).....	28
5. ábra. Bereg vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele.....	29
6. ábra. Máramaros megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban)	30
7. ábra. Máramaros vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele	31
8. ábra. Ung megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban)	32
9. ábra. Ung vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele	33
10. ábra. Ugocsa megye vallási összetétele 1869-ben (százalékban).....	34
11. ábra. Ugocsa vármegye Kárpátalja területét érintő részének vallási összetétele.....	35
12. ábra. Kárpátalja városainak és városi jellegű településeinek vallási összetétele 1869-ben	41
13. ábra. Kárpátalja járásainak vaktérképe	50
1. táblázat. Kárpátalja járási központjainak adatai.....	49

РЕЗІЮМЕ

У роботі був представлений історичний огляд комітатів Унг, Берег, Угоча та Мараморош, а також найпоширеніші релігійні конфесії, що зустрічаються на Закарпатті. Ми переглянули та опрацювали різну літературу та джерела, які висвітлюють подібні теми або займаються релігійною географією. Вони служили важливими орієнтирами під час нашого дослідження.

Наші дослідницькі методи під час роботи:

- обробка статистичних даних, створення бази даних в Excel;
- територіальне обмеження, внаслідок чого ми визначили кордони сучасного Закарпаття станом на 1869 рік;
- створення діаграм і власних карт, що були виконані в програмі QGIS.

У результаті дослідження ми виявили детальний конфесійний склад населення території Закарпаття. В аналіз включені комітати Унг, Берег, Угоча та Мараморош відповідно до тодішнього адміністративного поділу. Отримані результати були унаочнені за допомогою карт і діаграм.

Згідно з даними 1869 року, у комітатах Унг, Берег, Угоча та Мараморош частка греко-католиків була найвищою, у всіх випадках перевищуючи 50%. У той час як у комітатах Берег та Угоча другою за чисельністю релігією були реформати, у комітаті Унг – римо-католики, а в комітаті Мараморош – іудеї.

Далі ми дослідили релігійний склад міст та міських поселень Закарпаття. Згідно з отриманими результатами, можна сказати, що у більшості міст та міських поселень велика частина населення належала до греко-католицької конфесії. Винятком були Ужгород і Вилोक, де частка римо-католиків була вищою. У Берегові, Вишкові, Тячеві, Батьові та Чопі ж домінували реформати.

У останній частині роботи ми підготували план уроку географії та план факультативного заняття з географії, де хочемо звернути увагу учнів на отримані результати. Ця тема не лише надає учням історичні знання, але й розвиває їхнє просторове мислення та може допомогти зрозуміти коріння релігійного та етнічного різноманіття сучасного Закарпаття.

NYILATKOZAT

Alulírott, Kornicki Ádám földrajz szakos hallgató, kijelentem, hogy a dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Földrajz és Turizmus Tanszéken készítettem, földrajz magiszteri diploma megszerzése végett.

Kijelentem, hogy a diplomamunkámat más szakon korábban nem védtem meg, saját kutatásom, munkám eredménye. A munka során csak a hivatkozott forrásokat (szakirodalom, eszközök stb.) használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy diplomamunkámat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában, a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

КОРНИЦЬКІ АДАМ БЕЙЛОВИЧ.pdf

Ким подано:

Стефан Молнар Д.

Дата перевірки:

2024-05-26 17:48:32

Дата звіту:

2024-05-26 18:17:47

Ким перевірено:

I + U + DB + P + DOI

Кількість сторінок:

59

Кількість слів:

12875

Схожість 5%	Збіг: 15 джерела	Вилучено: 0 джерела
Інтернет: 8 джерела	DOI: 0 джерела	База даних: 0 джерела
Перефразовування 1%	Кількість: 13 джерела	Перефразовано: 152 слова
Цитування 27%	Цитування: 233	Всього використано слів:
Включення 0%	Кількість: 6 включення	4460 Всього використано слів: 67
Питання 0%	Замінені символи: 0	Інший сценарій: 1 слова